

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
АСАРЛАРИДА ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ
МАСАЛАЛАРИ” МОДУЛИ БЎЙИЧА**
ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тузувчилар: с.ф.д., проф. И.Эргашев
ф.ф.д., проф. С.Атамуратов
ф.ф.д., проф. М.Қаххарова

Тошкент – 2015

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУР.....	3-10
II. МАЪРУЗА МАТНЛАРИ.....	11-22
1-МАВЗУ. И.А.КАРИМОВ АСАРЛАРИДА ЖАМИЯТ РИВОЖИ, ИЖТИМОЙ ҲАЁТ СОҲАЛАРИНИНГ ЎЗГАРИШИГА ДОИР ЯНГИ ҒОЯ ВА ҚАРАШЛАРНИНГ ИЛМИЙ АСОСЛАНИШИ	
2-МАВЗУ: И.А.КАРИМОВ АСАРЛАРИДА ЖАМИЯТНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ГЛОБАЛЛАШУВ ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ МАСАЛАЛАРИ	22-54
III. НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ.....	55-56
IV. ТАВСИЯ ЭТИЛГАН АДАБИЁТЛАР.....	57-59

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУР

Кириш

Мамлакатимиз мустақилликка эришгач миллий тарбия ва таълим соҳасида кенг қамровли ислоҳотларни амалга ошириш учун замин яратди. Зотан, мустақиллик фикр-мулоҳазаларда озод, ўз ҳақ-ҳуқуқини яхши танийдиган, изланувчан, замонавий билимга эга, Ватанга, она заминимизга садоқатли, боқимандаликнинг ҳар қандай кўринишларини ўзи учун ор деб биладиган, ўз кучи ва ақлига ишониб яшайдиган, ўз шахсий манфаатларини халқ, Ватан манфаатлари билан уйғун ҳолда кўрадиган баркамол инсонни тарбиялашни талаб этади.

Республикаимиз Собиқ Иттифоқ таркибида даврида унинг таълим тизими марказлаштирилган, миллий минталитети эътиборга олинмаган, ўта мафкуралашган, зарур касбий йўналтиришга эътибор берилмаган эди. Мустақилликнинг илк кунлариданоқ мавжуд таълим соҳасидаги ижобий натижаларни сақлаб қолиш ва ўтмишдан қолган мероснинг салбий жиҳатларини ҳамда ўтиш даври билан боғлиқ қийинчиликларни бартараф этиш учун босқичма-босқичлик асосида жиддий чоралар кўриш зарур эди. Шу нуқтаи назардан муҳтарам Президентимиз таълим-тарбия масаласига куюнчаклик, диққат, қатъият билан ёндашиб, жамият ривожини дастлаб таълим ва тарбия масалаларига боғлиқ эканлигини ҳам илмий-назарий, ҳам амалий жиҳатдан асослаб берди.

Мамлакатимиз раҳбари Ислон Каримов ёш авлод таълим-тарбияси ҳақида давлатнинг бош ислоҳатчилик роли тўғрисида тўхталар экан, “Бизнинг асосий бойлигимиз, ривожланган давлат тузишга олиб борадиган йўлдаги асосий таянчимиз – инсондир. Юксак малакали ва юксак маънавиятли инсондир.

Бу нарса айниқса ёш авлодга тегишли. Келажаги буюк давлат, энг биринчи навбатда, бўлажак фуқароларининг маданияти, маълумоти ва маънавияти ҳақида ғамхўрлик қилмоғи зарур” эканлигини қайд этади.

Бинобарин, миллатимиз таълим-тарбияси ривожда Ислом Каримовнинг тутган ўрни алоҳида. Мустақилликнинг дастлабки йилларида халқимизнинг кўп асрлик тарихга эга бой маънавий салоҳияти ва умуминсоний қадриятларига ҳамда ҳозирги замон илм-фани, маданияти, техникаси ва технологиясининг сўнгги ютуқларига асосланган жамият ҳаётига доир ғоя қарашларни янгилаш, ўзимизга хос ва мос таълим тизимини барпо этиш ниҳоятда долзарб вазифалардан бири эди. Шунинг учун ҳам Юртбошимиз томонидан таълим-тарбия масаласига алоҳида эътибор қаратилди. Барча соҳалардаги снгари таълим-тарбия соҳасида ҳам туб ислоҳотлар амалга оширилди, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ишлаб чиқилиб, босқичма-босқич жорий этилди. Президентимиз ташаббуси билан дунёга келган таълимнинг “ўзбек модели” халқаро миқёсда ҳам энг обрўли мутахассислар томонидан эътироф этилди.

Бугун кўлга киритаётган барча ютуқ ва марраларимизнинг омили ва замини бўлган, ҳаммамизни, аввало, болаларимизнинг онгу тафаккурини, ҳаётга бўлган муносабатини тубдан ўзгартирган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва истиқболли мактаб дастурининг ўрни ва аҳамияти бекиёс бўлди. Эски тизимнинг қолип ва ақидаларидан холи бўлган, мустақил фикрлайдиган ва ҳаётга қарайдиган, Ватанимиз тақдири ва келажаги учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир куч сифатида майдонга чиқаётган бугунги ёш авлодимиз айна шу дастурларнинг, биз амалга ошираётган тарбиявий ишларимизнинг маҳсули, ижобий маънодаги “портлаш эффекти”нинг натижаси бўлди.

Давлатимиз томонидан фарзандлар камолоти йўлида қилинган хайрли ишларни санаб адоғига етиб бўлмайди. Истиқлолнинг дастлабки йилларида экилган навниҳол кўчатлар бугун ўз мевасини бера бошлагани ҳам айна ҳақиқат. Бу эзгу тадбирлар, ислоҳотлар янада қатъият ва изчиллик билан давом эттирилмоқда. Бироқ миллат равнақи, халқ фаровонлигига эришишда фақат давлатнинг саъй-ҳаракатларигина кифоя қилмайди. Бунинг учун ҳар бир юртнинг фуқароси қайси соҳа вакили ва ким бўлишидан қатъий назар, ўзининг бунёдкорлик салоҳиятини ишга солиши, ислоҳотлар моҳиятини чуқур англаб етиши, бу жараёнларнинг фаол иштирокчисига айланиши лозим.

Мазкур дастурда жамият ривожини ва таълим-тарбия тизимини тубдан ислох қилишнинг методологик асослари саналмиш Ўзбекистон Республикаси Президентининг: “Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз”, “Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли”, “Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли” “Юксак маънавият – енгилмас куч, “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида”, “Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодий-иқтисодий барқарор ривожлантириш йўлида”, “Ватанчимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз”, “Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш - мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир”, “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир” ва бошқа асарлари ҳамда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузалари баён этилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” **модулнинг мақсади:** раҳбар кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курси тингловчиларини таълим ва тарбия жараёнларини ташкилий методологик асослари ҳақидаги билимларини такомиллаштириш, таълим-тарбия жараёнига давлатимиз раҳбари томонидан белгиланган вазифаларни амалга оширишдаги айрим муаммоларни аниқлаш, таҳлил этиш ва баҳолаш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш.

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” **модулнинг вазифалари:**

- жамият ривожини ва таълим-тарбия масалаларининг методологик асослари мазмун ва моҳиятини тўғри идрок этиш ҳамда таълим-тарбия жараёнларини ташкил этиш ва бошқаришнинг сиёсий - ҳуқуқий асоси сифатида қонун ҳужжатларини таҳлил этиш;

- тингловчиларнинг жамият ривожини ва таълим-тарбия масалаларининг методологик асосларини таҳлил этиш кўникма ва малакаларини шакллантириш;

- жамият ривожини ва таълим-тарбия жараёнларига тегишли давлат раҳбарининг концептуал ғояларини жорий этишнинг таъсирчан ва самарали усулларини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этишга ўргатиш;

- бозор муносабатларига ўтишда халқимизга ва жамиятимизга хос қайси омиллар ҳисобга олинганлигини;

Ўзбекистон ривожланишининг ўзига хос йўлининг асосий негизларини; “Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- демократик жамият;
- ҳуқуқий демократик давлат;
- жамият ривожини цивилизациян тушуниш;
- жамият ривожини маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги;
- онг ва тафаккурнинг ўзгариши;
- глобаллашув;

- таълим-тарбия тушунчаси;
- таълим-тарбия тушунчаларининг турлари;
- жамият ривож ва таълим-тарбия тушунчаларининг мантикий алоқадорлиги;
- таълим-тарбия жараёнини тартибга солувчи ҳуқуқий асосларининг яратилиши;
- таълим-тарбия жараёнига тааллуқли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга қатъий амал қилиш унинг самарадорлигини оширишнинг муҳим шарти эканлиги ҳақида **билимларга эга бўлиши**;

Тингловчи:

- олий таълимда таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилиш мақсадининг миллий манфаатининг мазмун ва моҳиятини англаб етиш ҳамда мазкур жараёнда фаол иштирок этиш;
- миллий мафқурани ёшлар онгига сингдирувчи амалий тарбияни йўлга қўйишда фаол қатнашиш;
- миллий таълим-тарбия муаммолари ва уларнинг ривожланиш истиқболларини замон талаби нуқтаи назаридан таҳлил қилиш;
- миллий таълим-тарбия жараёнига бугунги глобаллашув ва ахборот асри саналмиш тезкор давр талабларидан келиб чиқиб, халқаро илғор тажрибаларни татбиқ этиш;
- давлат раҳбари томонидан таълим-тарбия тизимини ислоҳ этиш бўйича белгиланган вазифаларни амалиётда қўллаш **кўникмаларини эгаллаши**;

Тингловчи:

- таълим-тарбия жамият ривожининг муҳим омили эканлигини англаш;
- глобаллашув ва ижтимоий маънавий ҳаётнинг ўзаро уйғунлигидан амалда тўғри фойдаланиш;
- таълим-тарбия жараёнидаги муаммоларни аниқлаш;
- таълим-тарбия жараёнига тааллуқли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни билиш;
- давлат раҳбари асарларининг моҳиятидан келиб чиқиб таълим-тарбия жараёнини такомиллаштириш бўйича таклифлар бериш;
- давлатимиз раҳбарининг мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузаларида таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини модернизациялаш билан боғлиқ вазифаларни амалиётга татбиқ этиш **малакаларини эгаллаши**;

Тингловчи:

- жамият ривож ва таълим-тарбия масалаларининг методологик асослари мазмун ва моҳиятини тўғри идрок этиш ҳамда таълим-тарбия жараёнларини ташкил этиш;
- жамият ривож ва таълим-тарбия масалаларининг методологик асосларини таҳлил этиш ва баҳолаш;
- жамият ривож ва таълим-тарбия жараёнларига тегишли давлат раҳбарининг концептуал ғояларини жорий этишнинг таъсирчан ва самарали усулларини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш компетенцияларига эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” курси маъруза машғулоти шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

- ўтказиладиган машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” модули мазмуни ўқув режадаги “Таълим-тарбия жараёнларини ташкил этишнинг қонунчилик нормалари” ўқув модули билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг мамалакатимиз раҳбарининг асарлари бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар жамиятни юксалтириш ва таълим-тарбия масалаларига доир концептуал ғояларининг сиёсий ҳамда ҳуқуқий асосларини ўрганиш, уларни таҳлил этиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий малака эга бўладилар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим
			Жами	жумладан		
				Назарий	Амалий машғулот	
1.	И.А.Каримов асарларида жамият ривожини, ижтимоий ҳаёт соҳаларининг ўзгаришига доир янги ғоя ва қарашларнинг илмий асалиниши	2	2	2	-	-

2.	И.А.Каримов асарларида жамиятни демократлаштириш шароитида глобаллашув ва таълим-тарбия масалалари	2	2	2	-	-
	Жами: 4 соат	4	4	4	-	-

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу: И.А.Каримов асарларида жамият ривожининг соҳаларининг ўзгаришига доир янги ғоя ва қарашларнинг

илмий асосланиши. (2 соат)

Президент Ислам Каримов асарларида жамият ривожланишига доир янги ғоя ва концепцияси, унинг асосий йўналишлари, “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асарида инсон онги ва тафаккури жамият ривожининг муҳим омили эканлиги. Собиқ иттифоқ даврида республикада кадрлар тайёрлашнинг ўта мафкуралашган тарзда амалга оширилгани ва ундан кадрлар тайёрлашнинг махсус миллий дастурига асос солиниши. Мазкур тўпламда юртимизда ғоят қалтис ва носоғлом вазият, озгина учкун чиқса бутун республика ловуллаб ёниб кетадиган, йўлни топиш ўта мураккаб ва хатарли бўлган бир шароитда инқироздан чиқиш йўллари кўрсатилиши, Ўзбекистоннинг тақдири ва келажагини ҳал этадиган муҳим масалалар бўйича улкан донишмандлик ва жасорат билан баён этилган концептуал ёндашувлар, бозор муносабатларига ўтишда халқимиз ва жамиятимизга хос омиллари, Ўзбекистонни янгилаш ва ривожлантиришнинг ўз йўлининг негизлари Мустақилликнинг дастлабки йилларида ишлаб чиқилди ва миллий-маънавий тикланишнинг концептуал ғоялари илгари сурилганлиги. Ислам Каримовнинг “Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли”, “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари, тараққиёт кафолатлари” асарида хавфсизлигига таҳдидларининг йўналишлари, мазмуни ва моҳиятининг ёритилиши.

2-Мавзу: И.А.Каримов асарларида жамиятни демократлаштириш шароитида глобаллашув ва таълим-тарбия масалалари. (2соат)

Жамиятни демократлаштириш ва таълим-тарбиянинг ўзвий алоқадорлиги, Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясининг мазмун моҳияти, Глобаллашув шароитида таълим-тарбияга эҳтиёжнинг ортиши, ёшлар маънавиятини юксалтириш омиллари, Таълим-тарбия соҳасида эришилган ютуқлар, ёшларни ёд ва зарарли ғоялардан ҳимоялаш зарурлиги ҳамда аҳамияти ёритилади, Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида таълим тизими тўғрисидаги нормаларнинг мазмун ва мақсади. Президент Ислам Каримовнинг “Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз” асарида таълим-тарбия

масалаларига оид фикр-мулоҳазаларида озод, ўз ҳақ-ҳуқуқини яхши танийдиган, изланувчан, замонавий билимга эга, Ватанга, она заминимизга садоқатли, боқимандаликнинг ҳар қандай кўринишларини ўзи учун ор деб биладиган, ўз кучи ва ақлига ишониб яшайдиган, ўз шахсий манфаатларини халқ, Ватан манфаатлари билан уйғун ҳолда кўрадиган баркамол инсонни тарбиялаш муаммоларининг баён этилгани.

“Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида маънавиятга берилган асосий таъриф ҳамда уни шакллантирувчи мезонлар, маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги, миллий ғоя масалалари, жамиятнинг янгиланишида маънавиятнинг ўрни, глобаллашув жараёнлари ва маънавий таҳдидлар, фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя тамойили ҳамда инсон қалбига йўл ва маънавий жасорат каби масалаларнинг ифодаланиши.

“Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида” асарида барча эзгу интилиш ва ҳаракатларимизнинг негизида айнан бизнинг миллатимиз ва халқимизга мансуб бўлган бағрикенглик ва олийжаноблик фазилатлари, шу билан бирга, мустақиллик йиллари давомида юртдошларимиз дунёқарашининг тубдан ўзгаргани, аввало, ёш авлодимизни тарбиялаш ва маънавий юксалтириш йўлида қилаётган барча-барча ишларимизнинг ифодаси эканлигининг асосланиши.

“Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз” асарида халқимизнинг ўсиб бораётган ижтимоий фаоллиги, унинг сиёсий ва ҳуқуқий тафаккурида юз бераётган чуқур ўзгаришлар юксалиб бориши билан мамлакатни ислоҳ қилиш бўйича биз танлаган моделнинг мантиқий давоми юртимизни демократик янгилаш учун янги вазифаларни, фуқароларимизнинг давлат ҳокимияти ва бошқарувидаги фаол иштирокини тақозо этаётганининг асосланиши.

II. МАЪРУЗА МАТНИ

1-МАВЗУ. И.А.Каримов асарларида жамият ривожининг янги назарий ғоя ва қарашларнинг илмий асосланиши

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожининг янги назарий ғоя ва қарашларнинг асосланиши.
2. Жамият тараққиёти ва ижтимоий ҳаёт соҳаларидаги туб ўзгаришлар. Ўтиш даври ва тараққиёт босқичлари.
3. Тараққиёт ва демократия моделларининг хилма-хиллиги. Тараққиётнинг “Ўзбек модели”, янгиланишлар истиқболлари.

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожининг янги назарий ғоя ва қарашларнинг асосланиши.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши тўғрисида янги назарий ва концептуал ёндошувнинг илмий асослари ишлаб чиқилди. Буни ижтимоий гуманитар фанларни ўқитишда ҳисобга олиш муҳим аҳамиятга эга. Жамият ривожланиши тўғрисидаги янгича илмий назарий қарашлар ва ғоялар Ўзбекистон Республикаси Президенти тўла асарлар жилдида¹, шунингдек унинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида”, “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарларида унинг илмий асослаб берганлигини кўрамиз. Жамият ривожланиши тўғрисидаги янги назарий ғоялар жамият ривожланиши бўйича мавжуд бўлган анъанавий қарашлардан тубдан фарқ қилади. Жамият ривожланиши тўғрисидаги қарашларнинг янгича илмий асосларга қўйишни тақозо этган шарт-шароит ва омилларни мустақиллик ва мустақил тараққиёт йўлини танлаш, давр ва замон ўзгаришлари ва янгича талабларидан келиб чиққан ҳолда тўғри тушуниш ва талқин этиш мумкин.

¹Каримов И. Тўла асарлар жилди. 1-22 жилдлар. Т. Ўзбекистон. 1996-2014.

Демак, мустақиллик ва жамият тараққиёти тўғрисидаги қарашларни ўзгартириш зарурлиги Ўзбекистоннинг мустақил тараққиёт йўлидан ривожланиши ўзига хос ва мос тараққиёт моделини ишлаб чиқиш билан боғлиқ. Мустақил тараққиёт мамлакатни ўз негизида ривожланишини таъминлаш учун тегишли шарт-шароит ва омилларни яратиб беради. Унинг тўртта негизи асосланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши қонуниятлари, шарт-шароитлари ва омилларига амал қилиб келинган турли хил қараш ва ёндошувларга нисбатан янгича концептуал ғоялар асослаб берилди ва ишлаб чиқилганлигини қуйидаги ғоялар орқали кўриш мумкин:

“Биз бундан буён эскича яшолмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди”² – деб таъкидлайди И.Каримов. демак жамият ривожланиши тўғрисидаги қарашларни ўзгартириш жамият ривожланиши билан боғлиқ коммунистик ғоя ақидалардан воз кечиш замон ўзгаришларини ҳисобга олишга алоҳида эътибор қаратилади. Ва мавжуд анъанавий қарашларни ўзгартириш билан боғлиқ ғоялар ва қарашлар ўртага ташланади.

Натижада жамият ривожланиши тўғрисида мавжуд бўлган анъанавий қараш ўзгарди. Уни қуйидаги йўналишларда кўриш мумкин:

- жамият, жамият ривожланиши тушунчаларига янгича қараш амалга оширила бошланди. У материалистик диалектика қолипидан, принципларидан халос этилди;

- жамият тараққиёти фақат моддий ишлаб чиқаришга боғлиқ деган ғояга янгича қарашга асосланилди. Формацион қарашдан воз кечилди. Жамият тараққиётига цивилизацион ёндошув амал қила бошлади;

- жамият тараққиётига синфий қарашдан воз кечилди. Жамият ривожланишида инсон омилига – олий қадрият сифатида қарала бошланди;

- жамият ривожланишини инсон ва онги тафаккурига боғлиқ эканлигига алоҳида эътибор берилди бошланди. “Онги ва тафаккур ўзгармаса ижтимоий ҳаёт ўзгармайди” (И.Каримов) деган ғоя илгари сурилди ва илмий асослаб берилди;

²Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т.: Ўзбекистон, - 2011.

- жамият иқтисодий негизи ўзгартирилди. Бозор иқтисодиётига асосланган мулкнинг хилма-хиллигига ўтилди.

- Жамият ривожланиши “маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги”³ билан боғлиқ қонуниятга амал қила бошлади.

Бу янгича ғоя ва қарашлардаги ўзгаришларни олдинги қарашлардан тубдан фарқ қилишини алоҳида таъкидлаш зарур. Чунки жамият ривожланишига формацион қараш жамият ривожланиши қонунларини илмий асосда холисона ўрганиш имкониятини бермайди. Яъни жамият ривожланиши фақат моддий ишлаб чиқаришга боғлаб бир томонлама таҳлил этилади. Бу охири оқибатда жамият тараққиётини “материалистик” ёки “моддийлик” нуқтаи назаридан тушунишга олиб келди. Маънавий омилнинг роли эса ҳисобга олинмади. Жамият ривожланишига формацион қараш ғояси уни бир чизиқли тушунишга асосланади. Тараққиёт моделлининг хилма-хиллигига асосланади. Ислом Каримов асарларида жамият ривожланишини формацион қарашнинг чекланганлиги “бундан кейин капитализм ҳам йўқ социализм ҳам йўқ” деган фикрлари орқали унинг моҳиятини аниқ тасаввур этиш мумкин. Шунингдек жамият ривожланишини инсон омилига ҳам боғлиқлиги бу асосан инсон онги ва тафаккуридаги ўзгаришлар орқали илмий асослаб берилганки, жамият ривожланиши қонунларини тўғри тушунишга илмий-назарий жиҳатдан ёрдам беради.

Президентимиз Ўзбекистоннинг туб ўзгаришига бағишланган концептуал ғоялар қаторида халқимиз ва жамиятимизнинг ўзига хос хусусиятлари ҳисобга олинишининг асослаб берилганлиги бўлди. У шундай таъкидлайди “Мавжуд ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг кескинлиги, уларнинг ўзига хос хусусияти бу муаммоларни хал этишга алоҳида ёндошувни тақазо этади. Турмуш шароити ва тарзининг миллий хусусиятлари Шарқ маънавиятига мансублик ҳам шунини талаб этади”. Айни пайтда у ана шу ўзига хос қуйидаги хусусиятларни аниқ кўрсатиб берган¹:

³Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, 173-б.

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Т.: Ўзбекистон, - 1999, 10-15 бетлар.

2. Жамият тараққиёти ва ижтимоий ҳаёт соҳаларидаги туб ўзгаришлар. Ўтиш даври ва тараққиёт босқичлари.

Жамият ривожланиши тўғрисидаги янги илмий-назарий ғояларнинг ўзгариши ижтимоий ҳаёт соҳаларини тубдан ўзгартириш билан боғлиқ. Бу И.Каримов асарларида Ўзбекистонни мустақил тараққиёт йўлидан ривожланиши “” ҳамда “ўзимизга хос ва мос тараққиёт йўлидан борамиз” ва “ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз” ғоя ва мақсадларида орқали аниқ ифодасини топади. Ва жамият ривожланиши бунинг учун муайян ўтиш даври ва тараққиёт босқичларини босиб ўтиш зарурлиги, моҳияти асослаб берилади. Жамият ижтимоий ҳаёти соҳаларидаги туб ўзгаришлар деганда унинг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, маънавий-маърифий ғоявий асосларини тубдан ўзгартириш ва янги асосга (негизга) ўтказилишини англатади.

Натижада мустақиллик тўғрисида жамият ижтимоий ҳаёти соҳалари тубдан ўзгарди. Унинг ҳуқуқий асосини Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида қўрамиз. Унга кўра “Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади. Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас”.⁴



⁴Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 12-модда. – Т.: Ўзбекистон, 2010.

Сиёсий соҳадаги туб ўзгаришлар:

- Мустабид совет даври тизимидан воз кечилди;
- Президентлик институти жорий этилди;
- Сиёсий институтлар хилма-хиллигига аосланган демократик сиёсий тизимга ўтилди. Бунда давлат бош ислоҳотчи сифатида эътироф этилди.

Ғоявий-мафкуравий соҳадаги туб ўзгаришлар:

- ▶ Коммунистик ғоя ақидаларидан воз кечилди. Миллий ғоя: асосий тушунчалари ва тамойиллари ишлаб чиқилди;
- ▶ Миллий ғоя негизларига таянган ҳолда Ўзбекистон жамияти ривожланиши, унинг ўзига хос хусусиятлари асослаб берилди;
- ▶ Жамият ривожланишида миллий маданий мерос ҳамда умуминсоний кадриятлар, демократик принципларга амал қилина бошланди;

Ижтимоий-иқтисодий соҳадаги туб ўзгаришлар:

- ▶ Бозор иқтисодиётига асосланган мулкнинг хилма-хиллигига ўтилди;
- ▶ Хусусий мулк тан олинди;
- ▶ Барча мулк шакллари тенг эканлиги эътироф этилди, унинг ҳуқуқий асослари яратилди.

Бу Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг “Жамиятнинг иқтисодий негизи” бобида ҳуқуқий жиҳатдан ўзининг асосига эга. Унга кўра: “Бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқи устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлайди. Хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби хахлсиз ва давлат ҳимоясидадир”⁵, деб белгилаб қўйилган. Шунинг учун ҳам Ўзбекистонда жамият ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашда ўрта мулкдорлар қатламини

⁵Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 53-модда. – Т.: Ўзбекистон, 2010.

ривожлантиришга, хусусан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишини кўллаб-қувватлайдиган институционал ва бозор инфратузилмасини шакллантиришга катта эътибор берилмоқда⁶.

Ўзбекистонда жамият ҳаёти соҳаларида амалга оширилган туб ислохотлар натижасида ўтган 24 йил муҳим ютуқларга эришилди. Уни қуйидаги рақамлар орқали кўриш мумкин:

▶Ўзбекистон иқтисодиёти қарийб 9 баробар, аҳоли реал даромадлари жон бошига 7 баробар, ўртача пенсия миқдори қарийб 9 баробар, ойлик иш ҳақи 18 баробарга ошди;

▶Одамларнинг умр кўриш даражаси ўртача 7 йилга узайди;

▶Уй-жой кўрсаткичи 2 баробар ошди;

▶Оилаларнинг 98.5 % ўзининг шахсий уй-жойи, ёки қишлоқларда яшаётган оилаларнинг 97.5% шахсий томорқасига эга;

▶Ҳар учта оиланинг биттасида автомобиль мавжуд;

▶Ҳар уч нафар юртдошимиздан бири интернет тармоғидан фойдаланади;

▶Ўзбекистон охириги 7 йил давомида ўртача 8-8.5% иқтисодий ўсишга эришди.⁷

Шуни таъкидлаш керакки, Ислом Каримов асарларида жамият ривожланиши босқичлари қуйидагича асослаб берилган.

1. 1989-1991 йиллар - Мустақиллик остонаси
2. 1991-2000 йиллар - Ўтиш даври босқичи
3. 2000-2007 йиллар - Мамлакатни модернизациялаш
4. 2007 йилдан ҳозиргача - Мамлакатда демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш босқичи

Бу босқичлар жамият ривожланишида ўзига хос маъно-мазмунга эга. Ва мустақил тараққиёт йўлида амалга оширилган муҳим ўзгаришлар билан

⁶Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг «Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга оширишда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг роли ва аҳамияти» мавзусидаги халқаро конференцияданинг очилиш маросимидаги нуткидан. 14.09.2012.

⁷И.Каримов. Тақдиримсан, бахтимсан, эркин ва озод Ватан. Ўзбекистон мустақиллигининг 21 йиллик муносабати билан сўзлаган нутқи. // Халқ сўзи. 2012 йил 1 сентябрь, № 172 (5592).

характерланади. Масалан, 1989-1991 йилларда, яъни Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасидаги ўзгаришларни қуйидагиларда кўриш мумкин:

- ▶ 1989 йил 21 октябрь ўзбек тилига “Давлат тили” мақоми берилди;
- ▶ Наврўз – умумхалқ байрами сифатида эълон қилинди ва б.
- ▶ 1990 йил 24 март Президентлик лавозими жорий этилди;
- ▶ Мустақиллик декларацияси қабул қилинди;
- ▶ 1991 йил 31 август Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги эълон қилинди;

Жамият тараққиётидаги туб ўзгаришларни амалга ошириш, ривожланиш қонунияти нуқтаи назаридан ёндошганда муайян ўтиш даврини зарурлигини тақозо этади. Бунда 1989-1991 ва 1991-2000 йилларни ҳисобга олиш зарур

“Ўтиш даври ва миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ биринчи галдаги ислоҳот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқич – 1991-2000 йиллар мамлакатимиз ҳаётида улкан из қолдирган ўтиш даври, том маънода тарихий аҳамиятга эга бўлган давр бўлди”⁸.

Ўтиш даврида авваламбор,

Миллий давлатчиликнинг ҳуқуқий асоси яратилди:

▶ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ишлаб чиқилди ва қабул қилинди;

▶ Давлатчиликнинг маъмурий буйруқбозликдан бошқарувидан демократик бошқарувга ўтишнинг заминлари яратилди;

▶ Ижро ҳокимиятининг самарали тизими ва тузилмаларини яратилди;

▶ Суд ҳокимияти тизими шакллантирилди;

▶ Миллий хавфсизлик органлари шакллантирилди;

▶ Қишлоқ ҳўжалиги тубдан ислоҳ қилинди, ғалла мустақиллигига эришилди;

▶ Бозор иқтисодиётининг асослари яратилди;

⁸Ислом Каримов. Ўзбекистон Республикасининг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли.– Т.2007.

Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. – Т.16. – Т.: “Ўзбекистон”, 2008, - 5-б.

▶ Бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берадиган молия ва банк тизими шакллантирилганлиги ва бошқалар билан асосланади. Ўзбекистон жамияти ўтиш даври вазифаларини амалга ошириб, жамият ижтимоий ҳаёти соҳаларида ўз негизда ривожлана бошлайди.

3. Тараққиёт моделларининг хилма-хиллиги. Тараққиётнинг “Ўзбек модели”, янгиланишлар истиқболлари.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида тараққиёт моделларининг хилма-хиллиги, тараққиётнинг “Ўзбек модели” асослаб берилган. Бунда “тараққиёт” тушунчасининг маъно-мазмунига алоҳида эътибор бериш лозим. Тараққиёт бу- такрорланмас, маълум бир мақсадга йўналтирилган ҳамда моддий ва маънавий ҳаёт соҳаларининг ҳуқуқий ўзгариши, янги сифатларга яратишга олиб келувчи фалсафий категориядир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида тараққиётнинг яқка-ю ягона модели йўқ деган ғоя илгари сурилади. Демократия моделларининг хилма-хиллиги асослаб берилади. Тараққиёт моделлари хилма-хиллигини эътироф этиш муҳим демократик принцип ҳисобланади. Аксинча уни эътироф этмаслик, демократиянинг моҳиятига зид ҳодисадир. Чунки ҳар қандай умуминсоний ҳодиса миллий негизда ривожланади ва амалга ошади. Бу ҳар бир халқнинг миллий маънавий мероси хусусиятлари, тафаккур ва турмуш тарзи билан бевосита боғлиқдир.

Тараққиёт моделининг хилма-хиллигида “модель” тушунчаси тараққиёт, андоза, ривожланиш маъносини англатади. Бугунги дунё тараққиётида жамият ривожланиши билан боғлиқ турли хил моделлар эътироф этилган.

- ▶ “Европа модели”
- ▶ “Хитой модели” “Япония модели”
- ▶ “Швеция модели”
- ▶ “Америка модели” ва ҳаказоларда кўриш мумкин.

“Ўзбек модели” эса ана шу жамият ривожланишининг ўзига хос кўринишидир ва ривожланишнинг ўзига хос йўлидир. Бу И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзига хос йўли” асарида атрафлича асослаб берилган. “Ўзбек модели” куйидаги хусусиятлар билан характерланади:

1. Иқтисодиётнинг мафкурадан холилиги ва унинг сиёсатдан устунлиги;
2. Давлат – бош ислохотчи;
3. Қонун устуворлиги;
4. Кучли ижтимоий сиёсат;
5. Ислохотларни босқичма-босқич амалга ошириш.

Ўзбекистон жамиятининг ривожланишида эришилаётган ютуқларни **“Ўзбек модели”**да белгилаб берилган тамойилларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Мустақиллик туфайли жамият иқтисодий негизи ягона коммунистик ғоянинг таъсиридан халос этилганлиги иқтисодиётни сиёсатдан устуворлигини амалда таъминланаётганлиги иқтисодий ҳаётдаги ўзгаришларни муҳим омили бўлиб хизмат қилмоқда. Мустақиллик туфайли давлатга қараш тубдан ўзгарди. Ислом Каримов асарларида давлат бош ислохотчи эканлиги алоҳида таъкидланади. Натижада собиқ совет даврида амал қилган “давлат-жамият-инсон” тизими ўрнида “инсон-жамият-давлат” тизимига ўтилганлиги билан аҳамиятлидир. Бу орқали инсон манфаатларининг давлат манфаатларидан устуворлиги аниқ белгилаб кўйилди. Давлатнинг ҳукмронлигига барҳам берилди. Давлат бош ислохотчи сифатида жамият ривожланиши билан боғлиқ бўлган унинг қонуний асосларини яратишда ҳамда қабул қилинган қонунларнинг ижросини назорат этишда бош ислохотчи ролини ўйнамоқда. **“Ўзбек модели”**да қонун устуворлиги муҳим тамойили ҳисобланади, унга кўра қонун олдида барчанинг баробар эканлиги ўзининг аниқ ифодасини топган. Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда “кучли ижтимоий сиёсат” тамойилига амал қилиб келинмоқда. Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган қатламлари давлат томонидан ҳимоя қилинмоқда ва ижтимоий қўллаб-қувватланмоқда. **“Ўзбек модели”**да ислохотларни босқичма-босқич амалга ошириш тамойили жамиятнинг тадрижий ривожланишини таъминлашга хизмат қилади. У турли инқилобий ўзгаришларни амалга оширишни эътироф этмайди. Мустақиллик йилларида эришилган ютуқларда унинг натижаларини кўриш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, **биринчидан**, Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши тўғрисидаги ғоялар ва қарашлар янгича маъзун-моҳиятга эга бўлган концептуал ғоялар асослаб берилди. У анъанавий қараш ва ёндошувлардан моҳияти жиҳатидан фарқ қилади;

Иккинчидан, жамият ривожланиши объектив қонуниятларга эга. Уни ифодаловчи омилларни аниқлаш жамият ривожланишини тўғри белгилашга хизмат қилади. Ривожланиш жараёнларида бирон-бир омилни мутлоқлаштирмасликка, уни айрим сиёсий ва ягона мафкура, мақсадлардан холис бўлишга ёрдам беради;

Учинчидан, жамият ривожланиши муайян тараққиёт босқичларини ўз ичига олади. Ўзбекистон жамияти ривожланишида бу тараққиёт босқичлари ижтимоий ҳаёт соҳаларида турган турли вазифаларни амалга ошириш билан бир-биридан фарқ қилади;

Тўртинчидан, янги жамият қуришнинг ягона “модел” йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас. Ҳар бир халқнинг ўзига хос хусусиятлари ва тараққиёт даражаларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган “модел”гина самарали “ишлаши” мумкин.

Бешинчидан, жамият ривожланиши турли хил ривожланиш моделларига эга бўлади, бу демократик принципларга тўла мос келади. Айни пайтда миллий ва жамият тараққиётининг мавжуд хусусиятларини ҳисобга олинишини ҳам тақазо этади. Бу ўз навбатида халқнинг янги жамият қуришга ислохотлаштиради ва бирлигини мустаҳкамлайди.

2-МАНЗУ И.А.Каримов асарларида жамиятни демократлаштириш шароитида глобаллашув ва таълим-тарбия масалалари

Режа:

1. Демократик жамият тараққиётини ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти билан боғлиқлиги, ислохотлар ва тараққиёт босқичлари
2. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг ўзаро муносабати ва боғлиқлиги, таъсири
3. “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” нинг қабул қилиниши. Таълим соҳасидаги ўзгаришлар ва янгича талаблар
4. Демократик жамият тараққиётида таълимни тарбия билан узвий алоқадорлиги, ютуқлар, муаммолар, ечимлар

Демократик жамият қуриш вазифаларини амалга ошириш бир-бири билан узвий боғлиқ бўлган ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қуриш вазифаларини ўз ичига олади ҳамда унинг муҳим шарти ҳисобланади. Яъни биз демократик жамиятни ҳуқуқий давлатсиз ва фуқаролик жамияти институтларисиз тасаввур эта олмаймиз. Шунинг учун ҳам И.А.Каримов ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини демократик жамиятнинг икки қаноти ёки унинг муҳим шарти эканлигини алоҳида таъкидлайди.

Ҳуқуқий давлатнинг асосий белгилари қуйидагилардан иборат:

- Ҳуқуқнинг устуворлиги принципи;
- Тенглик принципи;
- Сиёсий институтлар хилма-хиллиги;
- Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи;
- Ҳокимиятни ташкил этишда демократик сайлов ўтказиш принципларига асосланиш.

Шу билан ҳуқуқий бўлмаган давлатдан тубдан фарқ қилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти ўзининг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” асарининг “Демократик институтларини ва фуқаролик жамияти асосларини

шакллантириш” номли бобида унинг моҳияти ва мақсад ва вазифаларини аниқ кўрсатиб беради.

Фуқаролик жамияти – фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини англаши ҳамда фуқаролик жамияти институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этишидир.

Фуқаролик жамиятига Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов куйидагича таъриф беради: **“Фуқаролик жамияти - ижтимоий макон. Бу маконда қонун устувор бўлиб, у инсоннинг ўз-ўзини камол топтиришига монелик қилмайди, аксинча, ёрдам беради. Шахс манфаатлари, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари тўла даражада рўёбга чиқишига кўмаклашади. Айти вақтда бошқа одамларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари камситилишига йўл қўйилмайди. Яъни эркинлик ва қонунга бўйсунуш бир вақтнинг ўзида амал қилади, бир-бирини тўлдиради ва бир-бирини тақозо этади. Бошқача айтганда, давлатнинг қонунлари инсон ва фуқаро ҳуқуқларини камситмаслиги лозим. Шунинг баробарида барча одамлар қонунларга сўзсиз риоя қилишлари шарт”**⁹. Кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг моҳияти куйидагилардан иборат: **Биринчидан**, мамлакат иқтисодиётининг барқарор ривожланиши ва аҳолининг турмуш фаровонлигининг тобора юксалиши;

Иккинчидан, жамият ҳаёти ва бошқарув тизимларининг иқтисодий заминлар асосида такомиллашуви;

Учинчидан, ҳокимият тармоқларининг эркин фаолия кўрсатиш имкониятларининг кучайиши ва айти пайтда ўзаро тийиб туриш тамойилининг амал қилиши;

Тўртинчидан, фуқароларнинг давлат олиб бораётган сиёсатга нисбатан ишончининг мустаҳкамлиги ва уни қўллаб-қувватланиши кабилардир.

Кучли фуқаролик жамиятининг асосий белгиси фуқароларнинг қонунга итоат қилиши ҳаёт тарзига айланиши, уларнинг қонун билан ҳаёт кечиришининг амалиётга айланганлигидадир.

⁹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

Фуқаролик жамиятининг муҳим хусусиятлари қаторида сиёсий партиялар, жамият ташкилотлари ва фуқаролик инситутларининг эркинлигининг таъминланганлиги ҳисобланади.

Демократиянинг сифати партияларнинг пайдо бўлиши, уларнинг сони, дастурий йўл-йўриқларининг ўзига хослиги, ижтимоий манфаатлар йиғиндиси ва жамланиши орқали табиий йўл билан белгиланмаслиги лозимлигига эътибор қаратилади. Унга кўра сиёсий партиялар мавжуд бўлишининг асосий ва бирдан-бир принципи давлатнинг конституциявий меъёрларини ҳурмат қилиш ва уларга риоя этишдан иборат бўлмоғи лозим.

Мамлакатдаги ижтимоий-сиёсий барқарорлиги йўлида жамоатчилик фикрини шакллантирувчи оммавий ахборот воситаларининг ўрни муҳим аҳамиятга эга. Республикадаги янги ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий шарт-шароитлар оммавий ахборот воситалари олдига мутлақо янги, шу пайтгача нотаниш бўлган вазифаларни қўймоқда.

Ҳозирги пайтда жамият ҳаёти ва фаолиятида оммавий ахборот воситаларининг ролини фаоллаштириш кўйидагиларда ўз аксини топади:

Биринчидан, оммавий ахборот воситалари имкониятини ошириш учун керакли шароитлар яратиш, уларга жамиятнинг сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётида муносиб ўрин бериш, журналистлар фаолиятини ижтимоий ва ҳуқуқий кафолатлаш зарур.

Оммавий ахборот воситалари мамлакатда юз бераётган жараёнларга турлича қарашларни эркин ва холис ифодалашга қодир бўлиши, ҳокимият билан жамият ўртасида холис воситачи бўлиши ва, муҳими, инсон ҳамда жамият манфаатларининг фаол ва изчил ҳимоячиси бўлиши учун профессионал журналистлар ва оммавий ахборот воситалари ходимларини тайёрлаш жараёнини қайта кўриб чиқиш, ахборот олиш, таҳлил қилиш, ишлаш ва етказишнинг замонавий усулларини ва воситаларини ўзлаштиришда уларга ёрдам бериш зарур.

Иккинчидан, оммавий ахборот воситаларининг фаолиятини ва уларнинг самарали ишлашига ёрдам берадиган механизмларни тартибга солувчи

қонунчилик базасини такомиллаштириш муаммоси ҳам долзарб бўлиб бормоқда¹⁰.

Энг асосий ижтимоий институт бўлган мулкка (асосан, хусусий мулкка) муносабатнинг ўзгариши бутун жамиятни ва, хусусан, иқтисодий ҳаётни демократиялашнинг бош бўғини бўлди. Жамиятни сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий янгилаш асосан янги мулкчилик муносабатлари орқали ўтади.

Ислом Каримов инсоният минг йиллар мобайнида ишлаб чиққан демократик кадриятларни тўла-тўқис ўзлаштириб олиш жамиятда ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим шарти эканлигини таъкидлаб, “демократия” тушунчасини қуйидагича ёритилади. Умумий тарзда демократия деганда ҳамманинг манфаатлари йўлида кўпчиликнинг ҳокимияти ва озчиликнинг иродасини ҳурмат қилиш тушунилади. Батафсил таҳлил қилинганда эса демократия - халқнинг ўз эркинлиги ва мустақиллигига қарашлари ҳам, ҳар бир шахснинг манфаатлари ва ҳуқуқларини ўзбошимчалик билан чеклашлар ва шу йўсиндаги ҳаракатлардан ҳимоя қилиш ҳам, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш шакли ҳам эканлиги аён бўлади.

Жамиятда демократия қай даражада эканлигини белгиловчи камида учта мезон бор. Улар қуйидагилардан иборат:

- 1) халқ қарорлар қабул қилиш жараёнларидан қанчалик хабардорлиги;
- 2) ҳукумат қарорлари халқ томонидан қанчалик назорат қилиниши;
- 3) оддий фуқаролар давлатни бошқаришда қанчалик иштирок этишидир.

“Ана шу уч соҳада ҳақиқий силжишлар бўлмас экан, - деб таъкидлайнади мазкур асарда, - демократия ҳақидаги ҳамма гап-сўзлар ё халққа хушомад қилиш, ёки оддий сиёсий ўйин бўлиб қолаверади. Бундай силжишлар эса бир кунда бўладиган иш эмас”¹¹.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги сўзлаган маърузасида Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада

¹⁰ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

¹¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишларини кўрсатиб беради. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Мустақилликни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлаш;
2. Мамлакатимизда хавфсизлик ва барқарорликни, давлатимизнинг ҳудудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш;
3. Эркин иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш;
4. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, сўз ва матбуот эркинлигини, шунингдек, ошкораликни, жамиятда ўтказилаётган ислоҳотларнинг очиқлигини таъминлайдиган демократик тамойилларни амалий ҳаётда жорий қилиш;
5. Жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтириш;
6. Суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилишни изчил давом эттириш;
7. Демографик ва бошқа миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш¹².

Ислом Каримов энг **муҳим устувор мақсад** – мустақилликни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлашга тўхталар экан, мустақиллик энг аввало ўз тақдиримизга ўзимиз эгалик қилиш ҳуқуқи, келажагимизни ўз қўлимиз билан барпо этиш, юртимиз бойликларидан фақат халқимиз ва Ватанимиз манфаатлари йўлида фойдаланиш, муқаддас маънавий қадриятлар ва миллий анъаналарга таянган ҳолда ва тарзда яшаш, ана шу бебаҳо меросни асраб-авайлаб, уни келгуси авлодларга янада бойитган ҳолда етказиш эканлигини таъкидлайди.

Мустақил тараққиёт йўлини айнан мана шу маъно-мазмунда англаб, уни мамлакатни сиёсий жиҳатдан ривожлантириш, иқтисодиётни модернизация қилиш, жамиятни маънавий янгилаш борасида олиб бораётган барча ислоҳотларимизнинг мезони сифатида баҳолайди.

¹²Каримов И.А.. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

Иккинчи устувор йўналиш биринчи устувор йўналиши билан узвий боғлиқ бўлиб, бу - мамлакатимизда хавфсизлик ва барқарорликни, давлатимизнинг ҳудудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашдан иборат. Бу мезонлар ҳар доим ривожланиш ва тараққиётнинг асосий шarti бўлиб келган. Бунда экстремизм ва ашаддий ақидапарастликнинг ҳар қандай кўринишларига, халқаро террорчилик ва наркобизнесга қарши изчил курашиш йўлида барча имкониятларимизни ва куч-қудратимизни сафарбар қилиш муҳим аҳамиятга эга ҳисобланувчи вазифалардан биридир.

Буборадаги ишларнинг асосий маъно-маъмуни мамлакатимизда миллатлар ва динлараро тотувлик, фуқаролар ҳамжиҳатлигини янада мустаҳкамлаш, Ўзбекистонда истиқомат қилаётган барча инсонларнинг миллати ва дини, ирқива жинсига қарамасдан, уларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш ташкил қилади.

Шу билан бирга, И.Каримов ўз маърузасида ички хавфсизлик муаммоларига ҳам тўхталиб, ўтмишдан салбий мерос бўлиб қолган нуқсон ва иллатлардан халос бўлиш, коррупция, миллатчилик, маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик кўринишларига қарши курашиш ва, албатта, жамиятни эркинлаштириш йўлидаги ислохотларни изчил давом эттириш ва чуқурлаштириш зарурлигини таъкидлаб ўтади.

Учинчи устувор йўналиш бозор ислохотларини янада чуқурлаштириш, кучли бозор инфратузилмасини яратиш, барқарор ва ўзаро мутаносиб, мустаҳкам иқтисодиётнинг муҳим шarti бўлган эркин иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш билан боғлиқ.

Бу йўналиш ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқаришда етакчи ўринни эгаллайдиган, фуқароларнинг муҳим даромад манбаи ва мулкдорлар синфини шакллантиришнинг асоси бўлган хусусий секторнинг мавқеини янада ошириш, кичик ва ўрта бизнес ҳамда тадбиркорликни жадал ривожлантиришни тақозо этади.

Бу борадаги асосий вазифалар қуйидагилардан иборат:

- ташқи иқтисодий фаолият ҳамда валюта бозорини эркинлаштириш;

- миллий валютанинг жорий операциялар бўйича эркин алмашувини таъминлаш;
- миллий валютамиз - сўмнинг барқарорлиги ва харид қувватини ҳар томонлама мустаҳкамлашдан иборат¹³.

Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва уни модернизация қилиш, экспорт ривожини, импорт ўрнини босадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни таъминлашнинг муҳим шартини бўлган хорижий инвестициялар, авваламбор, хусусий сармояларни жалб этиш, бунинг учун тегишли инвестицион муҳит ва инвесторлар учун кафолатлар яратиш, ташқи ва ички инвестицияларни бутун иқтисодиётимизни янгилашга, олтин-валюта захираларимизнинг барқарор ўсишига хизмат қиладиган етакчи тармоқларга йўналтириш катта аҳамиятга эга эканлиги таъкидланади.

Жамиятимизни янада ривожлантириш ва сифат жиҳатидан янгилаш борасидаги **тўртинчи устувор йўналиш** - бу инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, сўз ва матбуот эркинлигини, шунингдек, ошкораликни, жамиятда ўтказилаётган ислохотларнинг очиклигини таъминлайдиган демократик тамойилларни сўзда ёки қоғозда эмас, амалий ҳаётда жорий қилишдир.

Ахборот соҳасини жадал ривожлантириш, оммавий ахборот воситалари - матбуот, радио-телевидение фаолиятини эркинлаштириш фуқаролик жамияти асосларини барпо этиш жараёнининг узвий таркибий қисмига айланиши зарур. “Қисқа қилиб айтганда, - деб таъкидлайди И.Каримов, -оммавий ахборот воситалари том маънода "тўртинчи ҳокимият" даражасига кўтарилмоғи лозим”¹⁴.

Бу йўналишда қилиниши лозим бўлган ишлар қуйидагича белгиланади:

Ҳақиқий демократик матбуот кўрсатма асосида яшай олмайди ва яшаши ҳам мумкин эмаслигини таъкидлар экан, Ўзбекистон Республикаси Президенти матбуотнинг қуйидаги жиҳатларини белгилаб беради:

¹³ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

¹⁴ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

- эркин матбуот реал вазият шароитида фаолият кўрсатиши;
- ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётнинг долзарб муаммоларини дадил кўтариб чиқиши;
- одамларни безовта қилаётган барча масалаларни жамоатчилик муҳокамасига ҳавола этиши;
- ҳокимият ва бошқарув тузилмаларининг қабул қилаётган қарорлари ва фаолиятига танқидий, шу билан бирга, ҳолис баҳо бериб бориши¹⁵.

Матбуот эркинлигининг кафолати - ахборот соҳасида бозор муносабатлари ва рақобатни ривожлантириш билан чамбарчас боғлиқ. Бугун оммавий ахборот воситалари олдида иқтисодий шериклар топиш, иқтисодий жиҳатдан ўзини ўзи таъминлашга эришиш борасида кенг ва реал имкониятлар пайдо бўлмоқда, бу эса ўз навбатида уларнинг эркин ва мустақил фаолият кўрсатишида асосий омил бўлиб хизмат қилади.

Барча оммавий ахборот воситаларига, мулк шакли, тиражи, қамрови ҳамда мавзу йўналишидан қатъи назар, уларнинг мамлакатимиз ахборот майдонида ҳалол рақобат асосида фаолият олиб бориши учун давлат зарур шарт-шароитларни яратиб бериш – жамиятни том маънода демократлаштириш гаровидир.

Шу асосда "Оммавий ахборот воситалари соҳасида иқтисодий муносабатларнинг асослари тўғрисида"ги қонунни қабул қилиниши ҳамда мазкур қонуннинг, мустақил нашрларни айрим эскича фикрлайдиган мансабдор ва амалдорлар, табиий монополиялар, ҳомийлар ва реклама берувчилар, матбуот тарқатувчилар, ноширлар ва бошқаларнинг таъсиридан самарали ҳимоя қилиши зарурлиги каби вазифалари ёритилади.

Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришда жамиятда ошкоралик ва очиқликни таъминлаш масаласи жамоатчилик фикрини ўрганиш усул-усулбарининг қай даражада

¹⁵Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

ривожлангани билан бевосита боғлиқлиги, жамоатчилик фикри - фуқаролик жамиятининг ҳолатини ўзида аниқ акс эттирадиган бамисоли бир кўзгу эканлигини таъкидлар экан Президент И.Каримов, жамоатчилик фикрини ўрганиш ҳам, уни шакллантириш ҳам яхши йўлга қўйилмаганини, бундай ёндашув сиёсий ҳаётимизнинг доимий белгисига айланиб улгурмагани таассуф билан қайд этади¹⁶.

Жамиятини янада демократлаштириш ва фуқаролик институтларини шакллантириш аввало аҳоли сиёсий фаоллигининг ўсиши, унинг сиёсий, ижтимоий ва давлат ҳаётида нечоғли фаол иштирок этиши билан узвий боғлиқ.

Бу масалани ечишда биринчи галда мамлакатимиздаги мавжуд сиёсий партия ва ҳаракатлар ўз фаолиятини жонлантириши, тараққий топган демократик давлатлар тажрибаси асосида юртимизда кўппартиявийлик, демократик парламентаризм тизими, ижобий сиёсий рақобат муҳитини қарор топтиришга ва жамиятимиз сиёсий майдонида тан олинган оппозиция пайдо бўлишига ҳисса қўшиши лозим.

Бешинчи устувор йўналиш фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти бўлиб, бу жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтиришдан иборат. Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий йўналишларига тўхталар экан, фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти бўлиб, бу жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтиришдаги ролини алоҳида таъкидлайди. “Бошқача қилиб айтганда, - дейди Ислон Каримов, бу - "Кучли давлатдан кучли жамият сари" деган тамойилни амалда ҳаётга жорий этиш демакдир”¹⁷.

Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий йўналишлари ҳақида гапирганда, ижтимоий-иқтисодий жараёнлар билан боғлиқ кўп масалаларни ҳал қилишда давлат тузилмаларининг ролини камайтириш ва бу вазифаларни

¹⁶ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

¹⁷ Ўша манба.

босқичма-босқич жамоат ташкилотларига ўтказа бориш лозимлигини таъкидлайди.

Бунинг учун авваломбор давлатнинг иқтисодий соҳага, хўжалик юритувчи тузилмалар, биринчи галда, хусусий сектор фаолиятига аралашувини чеклаш лозим. Шу ўринда савол туғилиши мумкин: бундай вазиятда давлат тизимининг роли нимадан иборат бўлади?

Бу масалада давлатнинг роли, аввало, иқтисодиётни ривожлантириш борасидаги устувор йўналишларни аниқлашга, қабул қилинган қонунлар ва ҳуқуқий нормаларнинг барча томонидан сўзсиз бажарилишини таъминлашга, ташаббус ва тадбиркорликни рағбатлантиришга, хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида рақобат муҳитини қарор топтириш учун зарур ва ҳаммага баробар бўлган шарт-шароитлар яратишга қаратилмоғи даркор.

Маълумки, қонунлар ижросини таъминлаш, мамлакатда қабул қилинган ва амалда бўлган меъёрий ҳужжатларни ҳаётга жорий қилишда давлат ҳокимият органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш муҳим аҳамият касб этади. “Биз, - дейди Ислон Каримов, - "Адолат - қонун устуворлигида" деган ҳаётий тамойилга қатъий амал қилиб яшашимиз зарур. Биз учун бундан бошқа йўл йўқ”¹⁸.

Маълумки, давлатнинг назорат функцияларини қанча кучайтирилса, назорат билан шуғулланувчи давлат тузилмалари ва органларини қанча кўпайтирилса, амалдорларнинг зўравонлиги ва коррупция шунча авж олаверади. Шунинг учун ҳам биз жамоатчилик назоратини, давлат фаолияти, шу жумладан, унинг куч ишлатувчи тузилмалари фаолияти устидан ҳам жамият назоратини ҳар томонлама кучайтиришга алоҳида эътибор берилмоқда.

Ҳаётимизни эркинлаштириш йўналишларининг яна бир муҳим йўли - марказий ва юқори давлат бошқарув идоралари вазифаларини давлат ҳокимиятининг қуйи тузилмаларига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига босқичма-босқич ўтказа боришни таъминлашдир.

¹⁸ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

2002 йилда мамлакат бюджети даромад қисмининг 56 фоизи ва харажат қисмининг 52 фоизини ҳудудий бюджетлар ташкил этди. Шу тариқа давлат бюджетининг даромадлар ва харажатлар билан боғлиқ каттагина қисми ҳудудлар томонидан назорат қилинмоқда.

Мана шу рақамлар ҳудудий ҳокимият тузилмалари ваколатларини кенгайтириш борасида қилинган ишлар салмоғини яққол кўрсатиб турибди. Бу жараёнлар янада ривожланиши ва мустақамланиши, самарали усул-услуглар ва шаклларга эга бўлиб бориши муҳим аҳамиятга эга.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари - маҳалла институти, турли жамоат бирлашмалари ҳамда ташкилотларини ривожлантириш ва мустақамлаш масаласи доимий эътиборда бўлиб келмоқда.

Бу масалада фуқаролик институтлари ва ўзини ўзи бошқариш органларини ривожлантириш учун ташкилий-ҳуқуқий механизмларни, яъни тегишли қонунчилик асосини шакллантириш, ташкилий-техникавий, моддий шарт-шароитларни, давлат ва жамоат бирлашмалари ҳамкорлигининг самарали усул-услугларини вужудга келтириш ўта муҳим аҳамият касб этади.

Шу муносабат билан "Жамоат бирлашмалари тўғрисида"ги қонунга зарурий ўзгартишлар киритиш, "Ижтимоий жамғармалар тўғрисида", "Нодавлат нотижорат ташкилотлари ва уюшмалари тўғрисида", "Хайрия фаолияти тўғрисида"ги қонунларни қабул қилиш ҳам муҳим аҳамиятга эга эганлиги кўрсатилади.

Суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилиш бўйича бошланган ишларни изчил давом эттириш **олтинчи устувор йўналишдир**. Бу соҳадаги энг муҳим вазифа суд-ҳуқуқ идораларининг мустақиллиги ва таъсирчан фаолиятини амалда таъминлашдир. Судлар том маънода мустақил бўлган ҳолдагина қонунларнинг қатъий ижроси, уларнинг ҳақиқий устуворлиги сўзсиз таъминланади. "Қаерда суд мустақил бўлмас экан, - дейди И.Каримов, - шу ерда қонун талаблари ва адолат бузилиши муқаррар"¹⁹.

¹⁹ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

Қонун устуворлигини, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминламасдан туриб фуқаролик жамиятини қуриш ҳақида сўз юритишга ҳеч қандай асос қолмайди.

Шунинг учун ҳам бугунги кунда юридик-ҳуқуқий нормаларни эркинлаштириш ва янгилаш, суд органлари фаолиятининг ташкилий шакллари тақомиллаштириш бўйича ривожланган демократик мамлакатлар тажрибасини ҳар томонлама чуқур ўрганиб чиқиш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Суд ҳокимияти ва оммавий ахборот воситаларининг ўзаро муносабати масаласи ҳам муҳим аҳамиятга эга эканлигини ҳисобга олиш долзарб масаладир. Чунки айнан оммавий ахборот воситаларининг жамоатчилик фикрига, фуқароларнинг ҳуқуқий онига таъсир ўтказиш ҳамда аҳолининг ҳуқуқий маданиятини шакллантиришдаги ўрни ва аҳамияти чексиз.

Бу вазифаларни амалда таъминлашда даъво аризалари ва шикоятларни қабул қилиш ҳамда уларни кўриб чиқиш борасидаги дастлабки жараёнларни янада соддалаштириш муҳим аҳамият касб этиши таъкидланади.

Еттинчи устувор вазифа - бу барча ислохотларимизнинг бош йўналиши ва самарадорлигининг пировард натижасини белгилаб берадиган инсон омили ва мезонидир.

Бу - демографик ва бошқа миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш демакдир.

Ижтимоий инфратузилмани, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларини янада ривожлантириш, нафақа билан таъминлаш тизимини тақомиллаштириш, аҳолини экологик ва бошқа хавф-хатарлардан муҳофаза этиш, қисқа қилиб айтганда, одамларимизнинг социал соҳа бўйича талаб ва эътирозларини қондириш масалаларига давлатнинг доимий эътиборини ҳар томонлама кучайтириш лозим.

“Юртимиздаги ҳар қайси вилоят, шаҳар ва қишлоқларимизда шу соҳага атрофлича эътибор берар эканмиз - ҳеч шубҳасиз, аҳолимизнинг, халқимизнинг бунга жавобан миннатдорлигига ва сиёсатимизни қўллаб-қувватлашига эришган бўламиз, -деб таъкидлайди И.Каримов”.

Фуқаролик жамияти асосларини барпо этишнинг энг муҳим таркибий қисми маънавият ва маърифат соҳасида, шахсни мунтазам камол топтириш борасида узлуксиз иш олиб боришнинг аҳамияти ҳақида тўхталар экан, Ислом Каримов куйидагиларга эътибор қаратади: **“Бу ҳаётий ҳақиқат биз ҳамиша амал қиладиган тамойилга, жамият ривожининг асоси ва шартига айланмоғи ҳамда ўзида яхлит бир тизимни мужассам этмоғи лозим. Бу тизим марказида маънавият, ахлоқ-одоб, маърифат каби ўлмас қадриятлар турмоғи керак”**²⁰.

Президент И.А.Каримов томонидан ишлаб чиқилган ва 2010 йилнинг 12 ноябрида *Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги* эълон қилинган «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси»сида янги жамият қуришга доир ўз концептуал назарий қарашларида бу соҳадаги миллий меросга муҳим аҳамият берилади. Унда куйидаги устувор вазибалар белгилаб олинади:

- Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш;
- Суд-ҳуқуқ тизimini ислоҳ қилиш;
- Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш;
- Ўзбекистонда сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш;
- Фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш
- Демократик бозор ислохотларини ва иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш.²¹

Концепцияда таъкидланган, демократлаштириш жараёнида долзарб характерга эга бўлган суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ этиш мамлакатни демократик

²⁰ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

²¹ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. Ҷ Т.: Ўзбекистон, 2010. 8-54 б.

янгилини бугунги босқичдаги энг мухим йўналиш сифатида қонун устуворлиги ва қонунийликни мустақкамлаш, шахс ҳуқуқи ва манфаатларини ҳимоя қилиш, яъни ҳуқуқий давлат асосларини янада такомиллаштириш ва либераллаштириш, аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, суд тизимини ижро этувчи ҳокимият органлари назорати ва таъсиридан чиқариш имконини бергани, прокурорлик ва адвокатура институтларини такомиллаштириш, айниқса, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексни такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон давлат ҳокимиятининг Президентлик республикаси шакли. Президентлик институти – Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 89-моддасида белгилаб қўйилган.

Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш йўналишида «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида» қонун қабул қилиш зарурияти масаласининг қўйилиши, аввало, фуқароларнинг ахборот соҳасидаги конституциявий ҳуқуқини янада кенгайтириш, бошқарув органлари қабул қилаётган қарорлар сифатини ошириш борасидаги масъулиятини ошириш ҳамда давлат ҳокимияти органлари фаолияти ҳақида жамоатчиликни хабардор қабул қилиш тартибларини белгилаш, ижро ҳокимияти органлари фаолиятининг, юртимизда амалга оширилаётган ислохотларни, давлат ички ва ташқи сиёсатининг очиқлиги ҳамда ошқоралигини, мамлакатимиз ва хорижда кечаётган воқеа ва ҳодисалар хусусида фикрлар химла-хиллиги ва сиёсий плюрализмни ҳисобга олган ҳолда таъминланиши масалаларининг алоҳида таъкидлаб ўтилиши бошқарувни демократлаштиришнинг янги хусусиятлари таркиб топишига хизмат қилади.

Инсоният тараққиётида давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш масаласи, уни амалга оширишнинг турли хил шакллари билан боғлиқ ҳолда ҳар хил ечим топиб келган.

Давлат жамият тараққиётининг муайян босқичида ижтимоий-сиёсий эҳтиёжлар туфайли шаклланган сиёсий институтдир. У жамиятда турли инсонлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солишда, уларни фаровон, бахтли ҳаёт кечиришларини таъминлашда муҳим ўрин тутган. Аммо бу осонликча

амалга ошмаган. Жамият тарихида давлат манфаати инсон манфаатига хизмат қилган ҳолатлар билан бирга, аксинча, “давлат ҳукмронлиги”, бошқарувда “маъмурий буйруқбозлик” амал қилган даврлар ҳам кўп бўлган, мустабид Совет даври бунга типик мисолдир. “Ҳокимият” тушунчаси энг универсал бўлиб, “давлат ҳокимияти”, “сиёсий ҳокимият” унинг ўзига хос кўринишидир.

Ўзбекистонда, мустақиллик туфайли, бу тушунчалар янгича маъно-мазмун касб эта бошлади. Мамлакатимизда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштиришга устувор аҳамият берилди. “Инсон – жамият – давлат” тизими ҳуқуқий асосда ечим топди. “Халқ давлат ҳокимиятнинг бирдан-бир манбаидир”²² (Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 7-модда) деган норма конституцияда белгилаб қўйилди. Демак халқнинг хоҳиш-иродаси, мақсад ва манфаатларини давлат ҳокимияти ва бошқарувини амалга оширишда белгиловчи аҳамият касб этади. Бугун бу – ўзига хос ижтимоий-сиёсий макондир.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси 2 палатадан иборат. Ўзбекистон фуқароси 25 ёшдан Олий Мажлис депутатлигига сайланиш ҳуқуқига эга.

Мамлакатимизда, давлат ҳокимиятини демократлаштиришда, “босқичма-босқичлик” тамойилига таянган ҳолда амалга ошириш ҳаётийлиги, бунинг учун зарур бўлган барча шарт-шароитларни, шунингдек омилларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилаётганлиги, давлатни бош ислохотчи сифатида мамлакатда барқарор, сиёсий ҳаётни таъминлашда муҳим роль ўйнайди.

Сайловлар демократик ҳуқуқий давлатнинг узвий белгиси, халқнинг ўз хоҳиш иродасини эркин ифода этишининг, фуқароларнинг давлат ва жамият бошқарувидаги иштирокининг асосий шакли ҳисобланади.

“Кучли давлатдан – кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг қабул қилиниб, асосланганлиги унинг ўзига хос сиёсий мантиғидир. Демак давлат ҳокимиятини номарказлаштириш, марказий давлат ҳокимиятининг айрим ваколатларини маҳаллий давлат ҳокимиятига бериб бориш, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларининг родини ошириш, жамоат бирлашмалари, фуқароларнинг ННТда фаол иштирок этиши ва улар сонининг кўпайиб бориши, фуқароларнинг сиёсий онг ва маданиятини юксалиб бораётганлиги ўзига хос

²² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2014, 4-б.

демократик муҳит яратиб бермоқда. Бу билан боғлиқ конституцион ўзгаришлар, янги қонунлар қабул қилинмоқдаки, бу давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлашиб бораётганлиги орқали ўзининг ифодасини топмоқда. Мустақиллик туфайли, Ўзбекистонда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлашуви билан боғлиқ ўзгаришлар буни тасдиғидир. “Бунинг тасдиғини, - деб таъкидлайди Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов, - мамлакатимизни ислоҳ этиш ва демократлаштириш жараёни ҳеч қачон ортга қайтмайдиган, қатъий ва изчил тус олгани, одамларимиз ўзгариб, уларнинг сиёсий ва фуқаролик фаоллиги ошаётгани, онгу тафаккури юксалиб, ён-атрофда бўлаётган барча воқеа-ҳодисаларга даҳлдорлик туйғуси, эртанги кунга ишончи ортиб бораётгани мисолида кўриш, англаш қийин эмас”.²³

Бу “Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”да ҳам аниқ ифодасини топди. Унинг асосий йўналишлари белгилаб берилди. “Давлат ҳокимиятини ва бошқарувини демократлаштириш” унинг йўналишларидан биридир. Бу пировард мақсадни – фуқаролик жамиятини ривожлантиришга қаратилганлигини англатади. Натижада фуқаролар ўзаро ҳуқуқ ва эркинликларини, манфаатларини англаб, тегишли фуқаролик институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этиб бормоқдалар. Фуқаролик масъулияти ва маданияти ортмоқда. Бу “демократик жамиятнинг – ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти” уйғунлигини, амалда таъминлашга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 56-моддасида қуйидагича белгилаб қўйилган: “Ўзбекистон Республикасида қонунда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказиладиган касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар, фахрийлар ва ёшлар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ва фуқароларнинг бошқа уюшмалари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади”²⁴.

²³ И.Каримов. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. – Т.: “Ўзбекистон”, 2010. - 7-б.

²⁴Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: 2014, - 11-б.

Мамлакатимизда 2010 йилда 5100 дан зиёд нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолият юритаётганини ва бу кўрсаткич 2000 йилга қараганда 2,5 баробар кўплигини, фуқаролар йиғинлари ва ўзини ўзи бошқариш органлари - маҳаллалар сони 10 мингдан ортиқни ташкил этишини ҳисобга олсак, уларнинг жамият ҳаётида ўз ўрнини топаётгани ва, албатта, миллий ғоя мақсадларини кенг жамоатчиликка етказишда ўрни ошаётганини гувоҳи бўламиз. Ҳозирги пайтда 10 мингга яқин ННТ фаолият олиб бормоқда. Шунини ҳисобга олган ҳолда юртимизда фуқаролик институтларига доир 200 дан ортиқ қонун ҳужжатлари мавжуд бўлиб, “Жамоат фондлари тўғрисида”ги, “Ҳомийлик тўғрисида”ги қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистонда фуқаролик жамияти институтлари ривожланишига кўмаклашиши чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенати Кенгашларининг “Нодавлат нотижорат ташкилотларини, фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини қўллаб-қувватлашни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қўшма қарори, “Ижтимоий шерикчилик тўғрисида”ги Қонун, “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги, “Ижтимоий шерикчилик”, “Жамоатчилик назорати каби Қонунлар шулар жумласидандир.

Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш: мустақиллик; инсон эркинлиги ва манфаатларининг устуворлиги; давлатни бош ислоҳотчи эканлиги; давлат ҳокимиятини бўлиниш принципига амал қилиши; қонун устуворлиги; ҳуқуқий давлат; фуқаролик жамияти институтининг ривожланиши; фуқаролар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириши; фуқароларнинг сиёсий онг ва маданиятининг юксалиши; сиёсий плюрализм; демократик сайлов тизими; парламент институтининг ривожланиши ва бошқа омиллар билан боғлиқ.

Мамлакатимизда “демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”ни ишлаб чиқилиши ижтимоий-сиёсий, маънавий ҳаётимизда муҳим тарихий аҳамиятга молик воқеа бўлди. Уни атрофлича ўрганиш, моҳиятини билишга яқин истиқболдаги устувор вазифаларни белгилаб олишга имконият беради.

1. “Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” демократия ва фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг янгича фалсафий концепциясидир. Унда яқин истиқболда амалга оширилиши устивор аҳамиятига эга бўлган йўналишлар ўзининг ифодасини топганлиги билан характерланади. Шунингдек, тизимлилик ва таркибий функционал ёндашув аниқ ифодасини топган.

2. Демократик ислоҳотларни чуқурлаштиришдан мақсад ҳаёт ўзгаришларига, онг ва тафаккурнинг янгиланишларига жавоб бериш, ундан орқада қолмасликдир. Бу ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қурилиши билан боғлиқ долзарб масалаларга жавоб топиш имкониятини беради.

3. Фуқаролик жамиятини қуриш мақсадларига эришишга демократик ислоҳотлар, яъни инсонни фаол иштирокини таъминлайдиган ва кафолатлаб берадиган қонунларни амалда таъминланиши орқали қадрият даражасига кўтарилишини тақазо этади.

4. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясининг моҳияти миллий ғоя мақсадлари билан муштаракдир. Унга миллий ғоянинг миллий – маданий ҳамда умуминсоний тамойилларига таянган ҳолда эришилади.

5. Концепцияда белгилаб берилган йўналишлар ва устивор вазифалар, дунёни демократия ва демократик тамойилларнинг хилма-хиллиги билан боғлиқ қарашларни янада бойитади. Ўзбекистонни бу йўлда тадрижий босқичма-босқич тарзда демократик ислоҳотларни амалга ошириб бераётганлигини ҳамда унга реал ёндашиб, сиёсий ҳаётда амалий – конструктив барқарор муҳит яратишга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, биринчидан, мустақиллик, жамият ривожланишида янги назарий, илмий асослар И.А.Каримов асарларида ўзининг аниқ ифодасини топди.

Иккинчидан, давлат ҳокимияти, давлат бошқарувини демократлаштириш учун босқичма-босқич зарур шарт-шароит, омиллар яратиб берилмоқда. Жамият ҳаётида давлатнинг бош ислоҳотчилик роли белгиланганлиги ўзининг натижасини бермоқда.

Учинчидан, мамлакатда, давлат ҳокимиятини номарказлаштириш амалга ошмоқда. Демократик принципларнинг устуворлиги амалда ўзининг натижаларини бермоқда. Фуқаролик институтлари ва жамияти ривожланмоқда.

Тўртинчидан, Ўзбекистон, давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш орқали тараққиётнинг “Ўзбек модели” демократик тараққиётнинг ўзига хос йўлидан бири сифатида дунёнинг эътироф этиши эришди, бу Ўзбекистон халқининг муҳим ютуғидир

2. Ҳозирги дунёда амалга ошаётган глобал ўзгаришлар таълим ва тарбия соҳасига ҳам ўзининг таъсирини кўрсатмоқда. Бу бир томондан, глобал ўзгаришларни объектив жараён сифатида инсон ҳаёти соҳаларига таъсирини холисона ўрганишни тақозо этади. Иккинчидан, глобал ўзгаришлар таълим-тарбия жараёнларига ҳам ўзининг таъсирини кўрсатаётганлиги сабабли унинг билан боғлиқ бўлган ютуқ ва муаммоларни билиш ва тегишли хулосалар чиқариш амалий аҳамиятга эга. Глобаллашув таълим-тарбиянинг ахборот коммуникация тизими, интернет тармоқлари ва замонавий педтехнологиялар билан боғлиқ янги имкониятлар яратиб бермоқда. Таълимни анънавий усуллари ўрнида интефаол усулларни қўллаш орқали уни самарадорлигига эришиш долзарб бўлиб турибди. Шунингдек, глобаллашув жаарёнининг айниқса тарбия соҳасига кўрсатаётган айрим ғаразли носоғлом ғоявий-мафкуравий муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқдаки, уни ҳисобга олмаслик мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида глобаллашув ва таълим тарбия масалаларига алоҳида эътибор бериб келинмоқда. Мустақиллик туфайли мамлакатимизда таълим соҳаси тубдан ислоҳ этилди, “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури қабул қилинди. Бу таълим-тарбияга қўйилаётган янгича талабларга ўзига хос жавобдир.

Шунингдек, глобаллашув ва таълим-тарбия билан боғлиқ бўлган ютуқлар ва муаммолар И.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида ўз ифодасини топган. “Глобаллашув феномени ҳақида гапирганда, - дейди И.Каримов, - бу атама бугунги кунда илмий-фалсафий, ҳаётий тушунча сифатида жуда кенг маънони англантишини таъкидлаш лозим. Умумий нуктаи назардан қараганда, бу жараён мутлақо янгича маъно-мазмундаги хўжалик,

ижтимоий-сиёсий, табиий-биологик глобал муҳитнинг шаклланишини ва шу билан бирга, мавжуд миллий ва минтақавий муаммоларнинг жаҳон миқёсидаги муаммоларга айланиб боришини ифода этмоқда”²⁵.

Президент глобаллашув жараёни ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келаётганининг асосий омили ва сабаби ҳақида тўхталиб, уни қўйидагича изоҳлайди: “Бугунги кунда ҳар қайси давлатнинг тараққиёти ва равнақи нафақат яқин ва узоқ қўшнилар, балки жаҳон миқёсида бошқа минтақа ва ҳудудлар билан шундай чамбарчас боғланиб боряптики, бирон мамлакатнинг бу жараёндан четда туриши ижобий натижаларга олиб келмаслигини тушуниш, англаш қийин эмас”.

Шу маънода, глобаллашув — бу аввало ҳаёт суръатларининг беқиёс даражада тезлашуви демакдир²⁶.

Ҳар бир ижтимоий ҳодисанинг ижобий ва салбий томони бўлгани сингари, глобаллашув жараёни ҳам бундан мустасно эмас. Ҳозирги пайтда унинг ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсирини деярли барча соҳаларда кўриш, ҳис этиш мумкин. Айниқса, давлатлар ва халқлар ўртасидаги интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг кучайиши, хорижий инвестициялар, капитал ва товарлар, ишчи кучининг эркин ҳаракати учун қулайликлар вужудга келиши, кўплаб янги иш ўринларининг яратилиши, замонавий коммуникация ва ахборот технологияларининг, илм-фан ютуқларининг тезлик билан тарқалиши, турли қадриятларнинг умуминсоний негизда уйғунлашуви, цивилизациялараро мулоқотнинг янги сифат касб этиши, экологик офатлар пайтида ўзаро ёрдам кўрсатиш имкониятларининг ортиши - табиийки, буларнинг барчасига глобаллашув туфайли эришилмоқда.

Айни пайтда ҳаёт ҳақиқати шуни кўрсатадики, ҳар қандай тараққиёт маҳсулидан икки хил мақсадда - эзгулик ва ёвузлик йўлида фойдаланиш мумкин. Агарки башарият тарихини, унинг тафаккур ривожини тадрижий равишда кўздан кечирадиган бўлсак, ҳаётда инсонни камолотга, юксак марраларга чорлайдиган эзгу ғоя ва таълимотлар билан ёвуз ва зарарли ғоялар ўртасида

²⁵ Қаримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 111-б.

²⁶ Ўша жойда.

азалдан кураш мавжуд бўлиб келганини ва бу кураш бугун ҳам давом этаётганини кўрамиз.

Бугунги кунда замонавий ахборот майдонидаги ҳаракатлар шу қадар тиғиз, шу қадар тезкорки, энди илгаригидек, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво қараб бўлмайди. Ана шундай кайфиятга берилган халқ ёки миллат тараққиётдан юз йиллар орқада қолиб кетиши ҳеч гап эмас.

“Глобаллашув жараёнининг яна бир ўзига хос жиҳати шундан иборатки, - деб таъкидлайди И.Каримов, - ҳозирги шароитда у мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир куралига айланиб, ҳар хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилаётганини соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам, албатта, кузатиши муқаррар”²⁷.

Бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кўпроқ кучга эга²⁸. Бу масаланинг кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқни, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин.

Мана шундай вазиятда одам ўз мустақил фикрига, замонлар синовидан ўтган ҳаётий-миллий қадриятларга, соғлом негизда шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли маънавий таҳдидларга, уларнинг гоҳ ошқора, гоҳ пинҳона кўринишдаги таъсирига бардош бериши амримаҳол. Буни кундалик ҳаётда учраб турадиган кўплаб воқеалар мисолида яққол кузатиш мумкин ва уларнинг қандай оғир оқибатларга олиб келиши ҳаммага маълум.

Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон ахборот майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда ёшларни ушбу воситаларни қўлламасликка чақириш ҳам тўғри келмаслиги ушбу асарда қуйидагича изоҳланади: “Биз юртимизда очиқ ва

²⁷ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 113-б.

²⁸ Ўша жойда.

эркин демократик жамият куриш вазифасини ўз олдимизга қатъий мақсад қилиб қўйганмиз ва бу йўлдан ҳеч қачон қайтмаймиз”²⁹.

Ёшларимизнинг маънавий оламида бўшлиқ вужудга келмаслиги учун уларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи миллий ва умуммиллий кадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини болалик пайтидан бошлаб шакллантиришимиз зарур.

Маънавий таҳдид, ахборот ҳуружлари, мафкуравий курашлар ва “оммавий маданият” кўринишлари глобаллашувнинг салбий жиҳатларидир.

Бугунги кунда инсон маънавиятига қарши йўналтирилган, бир қарашда арзимас бўлиб туюладиган кичкина хабар ҳам ахборот оламидаги глобаллашув шиддатидан куч олиб, кўзга кўринмайдиган, лекин зарарини ҳеч нарса билан қоплаб бўлмайдиган улкан зиён етказиши мумкин.

Ҳар қайси давлатнинг чегараларини дахлсиз сақлашда ҳарбий куч-қудрат, курулли кучлар сув билан ҳаводек зарур. Аммо халқимиз, авваламбор, ёш авлодимиз маънавий оламининг дахлсизлигини асраш учун биз нималарга таяниб-суяниб иш олиб боришимиз керак, деган савол бугун барчамизни ўйлантириши табиий.

И.Каримов тобора кучайиб бораётган бундай хатарларга қарши доимо сергак, огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшашимиз зарурлиги ҳақида уқтириб, “бундай таҳдидларга қарши ҳар томонлама чуқур ўйланган, пухта илмий асосда ташкил этилган, мунтазам ва узлуксиз равишда олиб бориладиган маънавий тарбия билан жавоб бериш мумкин” эканлигини таъкидлайди.³⁰

“Барчамизга аён бўлиши керакки, - деб ёзади Ўзбекистон Республикаси Президенти ўз асарида, - қаердаки бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзибўларчиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча — қаерда ҳушёрлик ва жонкуярлик, юксак ақл-идрок ва тафаккур ҳукмрон бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади”³¹.

²⁹ Ўша жойда.

³⁰ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 115-116-б.

³¹ Ўша жойда.

Айниқса, бутунги кунда халқаро майдонда турли сиёсий кучлар ўзининг миллий ва стратегик режаларига эришиш учун «Эркинлик ва демократияни олға силжитиш» ниқоби остида амалга ошираётган, узоқни кўзлаган сиёсатнинг асл моҳияти ва мақсадларини ўз вақтида сезиш, англаш катта аҳамият касб этади.

Шу борада айрим қудратли давлатлар томонидан муайян мамлакатларга, авваламбор, ер ости, ер усти бойликларига эга бўлган ҳудудларга нисбатан олиб борилаётган ана шундай ғаразли сиёсатни дунёнинг айрим минтақаларида тинч ҳаётнинг издан чиқиши, ҳокимият тепасига айнан ўша давлатларнинг манфаатларига хизмат қиладиган кучларнинг келиши билан боғлиқ мисолларда кўриш мумкин.

Ана шундай вазиятни ҳисобга олган ҳолда, халқимизнинг маънавий оламини бундай таҳдидлардан асраш, ҳозирги ўта мураккаб бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги куннинг энг долзарб вазифаси эканлиги таъкидланади.

Юртимизда янги ҳаёт асосларини барпо этиш йўлида, И.Каримов яна бир масалага алоҳида эътибор қаратади. Яъни, коммунистик мафкура ва унинг ахлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган ғоявий бўшлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган «оммавий маданият» ёпирилиб кириб келиши мумкинлигини муаммосидир.

“Оммавий маданият” деган ниқоб остида ахлоқий бузуклик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни кўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди.

Ҳозирги вақтда ахлоқсизликни маданият деб билиш ва аксинча, асл маънавий қадриятларни менсимасдан, эскилик сарқити деб қараш билан боғлиқ ҳолатлар бугунги тараққиётга, инсон ҳаёти, оила муқаддаслиги ва ёшлар тарбиясига катта хавф солмоқда ва кўпчилик бутун жаҳонда бамисоли балоқазодек тарқалиб бораётган бундай хуружларга қарши курашиш нақадар муҳим

эканини англаб олмоқда. Ота-боболаримизнинг онгу тафаккурида асрлар, минг йиллар давомида шаклланиб, сайқал топган ор-номус, уят ва андиша, шарму ҳаё, ибo ва иффат каби юксак ахлоқий туйғу ва тушунчалар бу кодекснинг асосий маъно-мазмунини ташкил этади.

Бугунги замон воқеликка очиқ кўз билан, реал ва ҳушёр қарашни, жаҳонда ва ён-атрофимизда мавжуд бўлган, тобора кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарларни тўғри баҳолаб, улардан тегишли хулоса ва сабоқлар чиқариб яшашни талаб этмоқда. Шу боис юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод онгида мураккаб ва таҳликали ҳаёт ҳақида, унинг шафқатсиз ўйинлари тўғрисида бирёқлама ва сохта тасаввур бўлмаслиги керак.

Мустақиллик туфайли Ўзбекистонда демократик жамият қуришни амалга оширилмоқда. Бунда таълим-тарбия тизими ҳам тубдан ислоҳ этилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 41-моддасида “Ҳар ким – билим олиш ҳуқуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат назоратидадир” деб белгилаб қўйилди.³²

“Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси” – деб таъкидаланади И.Кариимовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч асарида”³³. “Шуни унутмаслик керакки, келажакимиз пойдевори билим даргоҳларида яратилади, бошқача айтганда, халқимизнинг эртанги куни қандай бўлиши фарзандларимизнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ”³⁴.

Абдулла Авлонийнинг “Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат – ё фалокат масаласидир” деган сўзлари ҳозирги вақтда ҳам долзарб аҳамият касб этади.

Ўзбекистонда таълим тизимини ислоҳ қилиш борасида 1997 йил 29 август Куни Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг қабул қилиниши муҳим қадам бўлди.

Дастурни рўёбга чиқариш босқичлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Биринчи босқич – 1997-2001 йиллар

³²Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014, - б.

³³ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 62-б.

³⁴Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 61-б.

- Иккинчи босқич – 2001-2005 йиллар
- Учинчи босқич – 2005 ва ундан кейинги йиллар.

Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисми қуйидагилардан иборат:

- **ШАХС** – кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчи;

- **ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ** – таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрлар тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг кафиллари;

- **УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ** малакали рақобатбардош кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турларини, давлат таълим стандартларини , кадрлар тайёрлаш тизими тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш муҳитини ўз ичига олади. Билим олиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 41-моддасида белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш тизими ва турлари қуйидагилардан иборат:

- Мактабгача таълим;
- Бошланғич таълим;
- Умумий ўрта таълим;
- Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими;
- Олий таълим;
- Олий ўқув юртидан кейинги таълим;
- Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш;
- Мактабдан ташқари таълим.

Олий таълим қуйидаги босқичлардан иборат бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

- **Бакалаврият** – мутахассисликлар йўналиши бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, таълим муддати камида тўрт йил давом этадиган таянч олий таълимдир.

- **Магистратура** – аниқ мутахассислик бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, бакалаврият негизида таълим муддати камида икки йил давом этадиган олий таълимдир.

Олий ўқув юртларидан кейинги таълим миллий таълим тизимида муҳим аҳамиятга эга. Бу борадаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони (2012 йил 24 июль) ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорининг (2012 йил 28 декабрь) қабул қилиниши муҳим ишлардан бири бўлди. Бу таълим босқичи 3 йилни ўз ичига олади.

Шакллари:

- Катта илмий ходим-изланувчилар институти;
- Мустақил изланувчилик.

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш мутахассисликларнинг касб билимлари ва кўникмаларини янгилаш ҳамда чуқурлаштиришга қаратилган. Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш таълим муассасаларидаги ўқиш натижаларига кўра давлат томонидан тасдиқланган намунадаги гувоҳнома ёки сертификат топширилади.

Охирги йилларда таълим-тарбия соҳасида амалга оширган, кўлами ва моҳиятига кўра улкан ишларимиз биз кўзлаган эзгу ниятларимизга эришиши, ҳеч кимдан кам бўлмайдиган ҳаёт барпо этиши, ёшларимиз, бутун халқимизнинг маънавий юксалиши йўлида мустаҳкам замин яратди.

Глобал ўзгаришлар даврида таълим-тарбияга эҳтиёж ортиб боради. Чунки ҳаёт ўзгариш суръатлари тезлашади. Бу бир томондан, турли халқлар ҳаёт соҳаларида имконият доирасида умумий жиҳатларни, қулайликларни яратиб берса, иккинчи томондан ахборот макони кенгаяди. Турли мақсад ва манфаатларга йўналтирилган ҳар хил ғоя, қарашлар, уни тарғибот қилиш технологиялари, ижтимоий онг ва тафаккурига таъсир кўрсатиш мақсадида

“жозибадор”лигини оширган ҳолда самарадорликка эришиш учун ҳаракат қилади.

Глобаллашув шароитида миллий ғоя негизларига тўғри келмайдиган “оммавий маданият” ва “ахборот ҳуружлари”, “маънавий таҳдид” кўринишидаги турли хил ёт ва зарарли ғояларнинг олдини олиш, айрим ёшларда миллий-маданий мерос ва кадрларга нисбатан писандсизлик билан қараш кайфиятини уйғотишга уринишлар, “ёшларни ва ёши улуғларни бир-бирига қарши қўйиш”, зарарли ғоявий мафкуравий мақсадларни олдини олишда миллий ғоя негизларига таянган ҳолда таълим-тарбиявий ишларни олиб бориш амалий аҳамиятга эга.

Шунинг учун ҳам ҳозирги даврда миллий ғоя ва таълим-тарбиянинг узвий алоқадорлигини ҳисобга олиш ва унга алоҳида эътибор қаратиш муҳим аҳамиятга эга бўлган долзарб масаладир. Бу, аввало, мустақиллик туфайли таълим-тарбиянинг ғоявий-мафкуравий асослари, негизлари тубдан ўзгарганлиги билан боғлиқ, яъни, таълим-тарбия соҳаси тубдан ислоҳ этилди, у ягона коммунистик ғоя принциплари, мақсад ва вазифаларидан холос бўлди. Бугун, миллий ғоя Ўзбекистон жамияти мафкураси сифатида, унинг асосий тушунча ва тамойилларига асослангани ҳолда таълим-тарбия амалга оширилмоқда.

Таълим-тарбиянинг “советча” модели ўрнида янги, яъни ҳозирги замонда таълим-тарбия соҳасида дунёда эришилган ютуқларга, ахборот коммуникация тизими, педагогик технологияларни жорий этган ҳолда таълимни амалга оширишга, таълим соҳасига янги инновацияларни жорий этиш давлат сиёсати даражасида эътибор берилмоқда. Унинг ютуқларини эса дунё эътирофи этмоқда. Масалан, таълим соҳасида инновацияларни жорий этиш бўйича Ўзбекистон Республикасини иккинчи ўринни олганлиги ҳам бунга далилдир³⁵.

Мустақиллик йилларида “Таълим тўғрисида”ги Қонун, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” қабул қилинди, Кадрлар тайёрлаш миллий модели ишлаб

³⁵ Қаранг: Бош мақсадимиз- кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. // Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. 19.01.2013. <http://gov.uz/uz/press/politics/17061>

чикилиб, янгича дунёқараш, ғоя ва мафкуралар хилма-хиллигига асослангани шахснинг таълим даражаси ва салоҳиятини оширишга, мустақил фикрлайдиган, ижодий ёндошув маданиятига эга бўлган, янги авлод кадрларини тайёрлаш таълим-тарбия соҳасида муҳим ўрин тутди.

Уни амалга ошириш, аввало, миллий ғоя негизларига таянишни тақозо этади. Бунда миллий-маънавий мерос ва кадриятларга ҳамда ҳозирги пайтда дунёда эришилаётган таълим соҳасидаги илғор ютуқларни билиш, ундан самарали фойдаланиш орқали, тегишли кўникма ва малакани эгаллаш масъулияти ва маданиятини янги авлод вакилларида қарор топиб бораётганлиги ўзининг самарасини бериши табиий.

Улар, биринчидан, янги педагогик технологияларни таълим-тарбияга жорий этиш, унинг моддий-техник базасини янгилаш, модернизациялаш орқали амалга оширилмоқда;

иккинчидан, компьютер, ахборот технологиялари имкониятларидан кенг фойдаланилмоқда. Бу, интернет тизими, компьютер, электрон доска, электрон дарсликлар яратиш ва ундан фойдаланиш имкониятини бермоқда. Инглиз тилини ўрганиш ва билишга давлат сиёсати даражасида аҳамият берилди бошланди;

учинчидан, таълим соҳасида амал қилиб келган эскича (анъанавий) усуллардан воз кечилди. Билимни баҳолашнинг тест тизимига ўтилди. Бу таълим соҳасида мавжуд бўлган айрим салбий ҳолатларнинг ҳам олдини олиш имкониятини бермоқда. Бу соҳада айрим эскича қараш ва ёндошувлар сақланиб қолаётган бўлса-да, бу тизимнинг афзаллигини, таълим тизимини янада янгилашга хизмат қилаётганлигини таъкидлаш лозим;

тўртинчидан, олий таълим тизимида кадрлар тайёрлашда икки босқичли тизимга ўтилганлиги олий малакали илмий педагогик кадрлар тайёрлашда бир босқичли тизими жорий этилиб, докторантура институтини амал қилиши билан меъёрлари ишлаб чиқилиб, ҳаётга тадбиқ этила бошланганлигини ҳам бу соҳада дунё мамлакатларини эришган ютуқлари, тажрибаларини ҳаётга жорий этиш билан боғлиқ. Бу таълим соҳасини янада модернизациялашга хизмат қилади.

Миллий ғоя ва таълим-тарбия тизимида айрим муаммолар мавжудлиги ҳисобга олиниши лозим. Булар, биринчидан, миллий ғоянинг асосий тушунча ва тамойилларини таълим тизимида самарали қўйиш, миллий ғоя, унинг ишонч ва эътиқодини чуқурроқ англаши орқали, уни ҳар бир ёшнинг ишонч-эътиқодига айланиб боришига эришиш билан боғлиқ. Чунки миллий ғоянинг негизларини таълим-тарбия тизимидан ажралган ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Аммо ҳамма ёшларда ҳам миллий-маданий мерос ва илм-фан ютуқларига, унинг сирларини билишга интилиш бир хилда юқори эмас;

иккинчидан, таълимни тарбиядан айри ҳолда тушунишлар мавжуд. Бугун тарбия мамлакатимизнинг мустақил тараққиётини таъминлашдаги муҳим омил эканли глобаллашув даврида турли мафкуралар кураши давом этаётган шароитда янада яққолроқ намоён бўлмоқда. Бу, тегишли таълим-тарбия муассасалари ва бошқа ижтимоий институтларнинг, миллий ғоя илмий-амалий маркази, маънавий тарғибот маркази фаолиятида миллий ғоя тарғиботи самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларда янги замонавий технологияларни қўллашга, замон билан ҳамнафас бўлишга алоҳида аҳамият берилиши муҳим;

учинчидан, миллий ғоя мақсадларини ва вазифаларини таълим тарбиянинг муҳим ажралмас қисми эканлигини, уни мустақил демократик тараққиётини, фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг муҳим шарти эканлигини таъкидлаш лозим.

Глобаллашув даврида таълим соҳасида дунё фан ютуқлари, технологиялардан фойдаланиш қанчалик зарур бўлса, тарбия соҳаси эса миллий-маданий қадриятларга таянган ҳолда олиб боришни тақозо этади.

Таълимда – дунёвийлик, тарбияда эса миллий маънавий қадриятларни ҳисобга олиш, ўзлигимизни янада бойиб, янгиланиб боришига хизмат қилади. Бу таълимда янги педагогик технологияларни қўллашда ҳам ҳисобга олиниши муҳим, деб ўйлаймиз.

Бугун глобаллашув шароитида таълим-тарбия соҳасида айрим муаммолар мавжудлигини ҳисобга олиш лозим.

Биринчидан, таълим ва тарбиядаги айрим узилишлар билан боғлиқ объектив ва субъектив ҳолатлар, яъни таълимни тарбиядан ёки тарбияни таълимдан орқада қолиши айрим инсонлар ва ёшлар ҳаётида кузатилади.

Иккинчидан, тарбия жараёнида сўз ва ишнинг бир-биридан фарқ қилиш ҳолатлари мавжуд. Бу қонунга риоя этмаслик, адолат принципларини бузиш, лоқайдлик, инсонлар ҳаётига бефарқ қараш билан боғлиқ кўринишларда намоён бўлади. Бундан ташқари носоғлом маҳаллийчилик, уруғ-аймоғчилик, таниш-билишлик ҳолатлари ҳам таълим-тарбия жараёнига салбий таъсир кўрсатади.

Учинчидан, таълим-тарбия жараёнидаги айрим муаммолар халқимизнинг миллий маданий мероси ва қадриятларини, урф-одат ва анъаналари билан боғлиқ ортиқча моддий ҳаражатларга йўл қўйишлар билан боғлиқ.

Тўртинчидан, ёшларнинг таълим олиш, билим сирларини эгаллаш, бугунги замон талабларига жавоб берадиган касб-хунарга эга бўлиш талабининг айрим ёшларнинг ҳаётида ҳисобга олинмаслик ҳолати сақланиб қолмоқда. Мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланишга бўлган интилишнинг етишмаётганлиги ҳолатлари мавжуд.

Бешинчидан, глобаллашув туфайли замонавий интернет тармоқлари орқали турли ҳил сайтларда ёшларнинг ўзаро мулоқотидаги тарбияга зид бўлган носоғлом кўринишдаги муносабатларнинг шаклланаётганлиги тарбиянинг миллий маънавий негизларига тўғри келмайди.

Бунда мана шундай зарарли ва ёт ғояларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришда ёшларда мустақил фикр, ва дунёқарашга эга бўлиб, зарарли ғояларни фарқлашлари учун ғояга қарши ғоя билан жавоб бера олиш маданиятини шаклланиб бориши ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Таълим тарбия жаарёнларида янги педтехнологияларни қўллаш замон талабига айланди. Бу таълим жараёнини ҳозирги фан техника ютуқларидан орқада қолмаслиги учун унинг талабига жавоб берадиган мутахассис кадрларни тарбиялашни тақозо этади. Бу ўқитувчилар олдида ҳам янги талабларни қўяди. Замонавий ўқитувчи келажак бунёдкори, янги педагогик технологиялар, назариялар, концепцияларнинг муаллифи, ишлаб чиқарувчиси, тадқиқотчиси,

фойдаланувчиси ва тарғиботчиси эканлигини чуқур ҳис этиши лозим. Бу ундан мустақиллик тафаккурига ва замонавий дунёқарашга эга бўлишни тақозо этади.

Хулос қилиб айтганда, глобаллашув жараёни таълим-тарбия билан ўзаро муносабатда бўлади, бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатади.

Иккинчидан, мамлакатимизда демократик жамият қуриш вазифаларини амалга оширишда таълим-тарбияни тубдан ислоҳ этиш ва уни модернизациялаштириш муҳим роль ўйнайди.

Учинчидан, глобаллашув даврида ўқитувчининг педагогик жараёндаги асосий вазифалари ўзгаради. Уни бошқарувчанлик фаолиятига янги талаблар қўйилади. Бошқариш – бу йўналтириш, вазифа қўйиш, ўрганиш, ёрдам бериш ва қўллаб-қувватлашни ҳамда маслаҳат бериш, раҳбарлик қилиш, кузатиш, талаб қилиш, кўрсатма беришлари ўз ичига олади. Таълим-тарбияда донишманд ва мутафаккирларнинг, халқимизнинг миллий маънавий қадриятларига таяниш муҳим аҳамиятига эга.

Тўртинчидан, таълим-тарбия жараёнидаги ўзгаришлар талабалар ёшлар олдига ҳам муҳим вазифа қўяди. Улар излаш, керакли билимларни мустақил қидириб топиш, ахборот тўплаш ва уларни ишлата билишлари билан боғлиқ.

Умуман олганда глобаллашув даврида таълим-тарбия жараёни замон қўяётган талабларга жавоб бериши, ундан орқада қолмаслиги муҳим аҳамиятга эга. Бу мамлакатимизда белгиланган демократик жамият қуриш вазифаларини амалга оширишда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Таълим соҳасидаги ютуқлар тараққиётнинг калити бўлса, тарбия соҳасидаги ўзига хослик Ўзбекистонни мустақил тараққиёт йўлидан ривожланишини кафолатлаб беради.

III. НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов асарларида жамият ривожланиши тўғрисидаги янгича ғоялар
2. И.Каримов асарларида демократик жамият ривожланишининг илмий асослари
3. Жамият ривожланишига формацион ёндашувнинг чекланганлиги
4. Жамият ривожланишида маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлигининг асосланиши
5. Мустақиллик ва жамият ривожланишининг янги назарий концептуал асосларининг ишлаб чиқилиши
6. “Онғ ва тафаккур ўзгармаса, ҳаёт ўзгармайди” ғоясининг жамият ривожланишидаги аҳамияти
7. Жамият ривожланиши ва ижтимоий ҳаётдаги туб ўзгаришлар
8. “Ўтиш даври” ва тараққиёт босқичлари
9. Демократия моделлари хилма-ҳиллиги тўғрисидаги қарашлар
10. Тараққиётнинг “Ўзбек модели” нинг илмий асосланиши
11. Жамият ривожланишида сиёсий соҳадаги туб ўзгаришлар ва унинг моҳияти
12. Мустақиллик ва жамият иқтисодий негизларининг тубдан ўзгариши
13. Жамият ривожланишида мафқуралар ва фикрлар хилма-ҳиллигининг аҳамияти
14. Демократик жамият тушунчаси ва моҳияти
15. Демократик жамият қуришда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти унинг муҳим шарти
16. Ҳуқуқий давлат тушунчаси ва унинг мазмун-моҳияти
17. Фуқаролик жамияти тушунчаси, унинг мазмун-моҳияти
18. Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш
19. Фуқаролик жамияти институтлари ва унинг ривожланиши
20. “Кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг мазмун-моҳияти
21. Фуқаролик жамияти ривожлантириш концепциянинг илмий асослари ва унинг йўналишлари
22. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг ўзаро боғлиқлиги
23. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг долзарб масалалари
24. Демократик жамият ривожланишининг таълим-тарбия билан боғлиқлиги
25. Мустақиллик ва таълим-тарбия миллий маънавий негизлари ва демократик принциплари
26. Мустақиллик ва таълим соҳасидаги ўзгаришлар ва янгича талаблар
27. Таълим жараёнида янги пед технологиялардан фойдаланишнинг зарурлиги ва унинг аҳамияти
28. Жамият ривожланиши ва таълим-тарбия жараёнида кадрларнинг салоҳиятининг ошиб бориши ва унга қўйилган янгича талаблар

29. Таълимда замонавий педтехнологиялар ва уларнинг кўринишлари
30. Юксак малакали кадрлар тайёрлашда “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури аҳамиятининг ошиб бориши
31. “Кеча ким эдигу бугун ким бўлдик? Эртага қандай марраларни эгаллашимиз керак?” ғоясининг мазмун-моҳияти.
32. Мустақиллик халқимиз учун нимани берди?, таълим-тарбия соҳасидаги асосий ютуқлар.
33. И.А.Каримовнинг “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир” асарининг бош ғояси .

IV. Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. Тўла асарлар тўплами 1-22 жилдлар.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. –Тошкент: Ўзбекистон, 1992. -22 б.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 1993
4. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 1995. -269 б.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 1997.
6. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Тошкент.: “Шарқ”, 1998.
7. Каримов И.А. Жамиятимиз мафқураси халқни – халқ, миллатни- миллат қилишга хизмат этсин. Тошкент.: Ўзбекистон, 1998.
8. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 1999.
9. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафқураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 2000.
10. Каримов И.А. Мамлакатимиз тараққиёти ва халқимизнинг ҳаёт даражасини юксалтириш – барча демократик янгиланиш ва иқтисодий ислохотларимизнинг пировард мақсади. –Тошкент: Ўзбекистон, 2007.
11. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008. -176 б.
12. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” номли маърузаси // Халқ сўзи. 2010 йил 13 ноябрь.
13. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эриши остонасида. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 2011.
14. Каримов И.А. Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш – мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. 19-жилд. - Т.: Ўзбекистон, 2011. – 360 б.
15. Президент Ислом Каримовнинг “Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш – мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шarti” мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқи. Халқ сўзи, 2012 йил 18 февраль.
16. Президент Ислом Каримовнинг “Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий мероси, унинг замонавий цивилизация ривожига роли ва аҳамияти” мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқи. Халқ сўзи газетаси, 2014 йил 16 май.
17. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир – Т.. Ўзбекистон, 2015 – 304 б.

II. Меъёрий- ҳуқуқий ҳужжатлар.

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т., 2014.
2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 йил. 11-12-сон, 295-модда.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 йил. 9-сон, 225-модда.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 28 июлдаги “Таълим муассасаларининг битирувчиларини тадбиркорлик фаолиятига жалб этиш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 2 ноябрдаги “Олий малакали илмий ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1426-сонли Қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1533- сонли Қарори.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 24 июлдаги “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-4456-сон Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 28 декабрдаги “Олий ўқув юртидан кейинги таълим ҳамда олий малакали илмий ва илмий педагогик кадрларни аттестациядан ўтказиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги № 365 сонли Қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 16 августдаги “Олий таълимнинг давлат таълим стандарти. Асосий қоидаларни тасдиқлаш тўғрисида”ги № 343 сонли Қарори.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 17 августдаги “Олий ўқув юртлари талабаларига стипендиялар тўлаш тартиби тўғрисида”ги № 344 сонли Қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 25 июлдаги 283-сон қарори билан тасдиқланган “Хорижий давлатларда таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларни тан олиш ва нострификациялаш (эквивалентлигини қайд этиш)” Тартиби.
12. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 26 июлдаги 318-сон қарори билан тасдиқланган “Олий ўқув юртларида тўлов-контракт асосида ўқиш учун таълим кредитлари бериш тўғрисида”ги Низом// Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати қарорлари тўплами, 2001., № 7, 43-модда.
13. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 1 мартдаги 100-сон қарори билан тасдиқланган “Нодавлат таълим муассасалари фаолиятини лицензиялаш тўғрисида”ги Низом// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, 9-сон, 107-модда.
14. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 10 февралдаги 21-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси

таълим муассасаларини давлат аккредитациясидан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низом// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2006, 6-7-сон, 37-модда.

15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 10 январдаги “Вазирлар Маҳкамасининг “Олий таълимнинг Давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида” 2001 йил 16 августдаги 343-сон қарорига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги № 3-сонли Қарори.

16. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида”ги № 242-сонли Қарори.

III. Махсус адабиётлар.

1. Азизхўжаев А. Чин ўзбек иши. – Т.: Ўзбекистон, 2011. – 512.
2. Гафарали М.С., Касаев А.Ч. Ривожланишнинг ўзбек модели: тинчлик ва барқарорлик – тараққиёт асоси. – Т.: Ўзбекистон, 2001. – Б. 113-151.
3. Жўраев Н. Агар огоҳ сен... Портретга чизгилар. Сиёсий эссе. – Т.: Ёзувчи, 1998. – Б. 93-103.
4. Эшонқулов Н. Озодлик масъулияти ёхуд миллатнинг уйғоқлиги // Хуррият газетаси, 2015 йил 8 июль.
5. Қуронов М. Болам бахтли бўлсин, десангиз...: ота-оналар учун. – Т.: Маънавият, 2013. – 320 б.

Интернет маълумотлари

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Матбуот маркази сайти: www.press-service.uz
2. www.gov.uz
3. www.infocom.uz
4. <http://www.bank.uz/uz/publislVdoc/>
5. www.press-uz.info
6. www.ziyonet.uz
7. www.edu.uz
8. www.pedagog.uz
9. www.tdpu.uz

